పౌరహక్కుల ఉద్యమ దృక్పథం : కొన్ని సమస్యలు

- కె. బాలగోపాల్, హైదరాబాద్

ఆంధ్రప్రదేశ్ పౌరహక్కుల సంఘం నక్సలైట్ ఉద్యమంపైన ప్రభుత్వం ప్రయోగించిన క్రూరమైన నిర్బంధానికి నిరసనగా పుట్టింది. ఇదెంత సత్యమో, ఆంధ్రప్రదేశ్ పౌరహక్కుల సంఘం నక్సలైట్ ఉద్యమంలో భాగంగా పుట్టిందనేది కూడా అంతే సత్యం. మొదటిది ఒక కర్తవ్యం. ఆ కర్తవ్యం ఇప్పుడూ ఎప్పుడూ (ఉద్యమాలపైన నిర్బంధమంటూ ఉన్నన్నాళ్లు) ఉంటుంది, కొనసాగుతుంది. రెండవది ఒక చారిత్రక విశేషం. దానినుండి ఈ సంస్థ క్రమంగా బయటపడుతున్న దశలో తిరిగి తొలినాటి స్థితికి వెనక్కి తీసుకుపోవాలనే ప్రయత్నం జరుగుతూ ఉంది కాబట్టి ఈ ఉద్యమం కర్తవ్యం ఏమిటో, పాత్ర ఏమిటో స్పష్టంగా చర్చించుకోవలసి ఉంది. చర్చ సౌలభ్యం కోసం నా అభిప్రాయాలను వీలైనంత క్లుప్తంగా, సూటిగా చెప్తాను.

పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి తనదంటూ ఒక అవగాహన, తనదంటూ ఒక కర్తవ్యం, తనదంటూ ఒక కార్యరంగం ఉండాలి, ఉన్నాయి. ఇప్పుడున్న అభిప్రాయాలను విమర్శనాత్మకంగా విశ్లేషించడం ద్వారా వాటిని గ్రహించవచ్చును. నిజానికి 1993లో కర్నూలు మహాసభలలో ఆమోదించిన ప్రణాళికలో ఈ అవగాహన స్పష్టంగానే ఉంది కానీ దానిని చాలామంది సభ్యులు కేవలం నామమాత్రంగా ఆమోదించినట్టున్నారు కాబట్టి ఈ చర్చ ఇప్పుడు పెట్టుకోవలసివస్తున్నది. హక్కుల చరిత్ర గురించి, హక్కుల స్వభావాన్ని గురించి ఎంతైనా మాట్లాడుకోవచ్చు. కానీ ఈ నాడు సూటిగా మాట్లాడుకోవలసింది పౌరహక్కుల ఉద్యమం కర్తవ్యాన్ని గురించి, కార్య రంగాన్ని గురించి.

1. 'వ్యవస్థను మార్చుకోవడం కోసం పోరాడడం ప్రజల ప్రజాస్వామిక హక్కు. అదే పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి ప్రామాణికం' అనే అభిప్రాయం పౌరహక్కుల ఉద్యమంలో విస్తృతంగా ప్రాచుర్యం పొంది ఉంది. దీనిని కొంచెం పరిశీలిద్దాం.

'వ్యవస్థ' అని దేన్ని అంటున్నాం? సామాజిక జీవితం వ్యవస్థితంగా ఉంటుంది. అంటే నిర్మాణయుతంగా ఉంటుంది. అందులో కాకతాళీయమైన విషయాలు చాలా ఉన్నప్పటికీ అది మొత్తంగా కాకతాళీయం కాదు. నిర్మాణయుతమే కాబట్టి వ్యవస్థ అనేది అర్థవంతమైన

మాటే. కానీ మనం దేనిని వ్యవస్థ అంటున్నాం? సామాజిక నిర్మాణంలో భాగంగా అనేక వ్యవస్థలున్నాయి. ఆస్తివ్యవస్థ ఉంది, కులవ్యవస్థ ఉంది, కుటుంబవ్యవస్థ ఉంది, పాలనావ్యవస్థ ఉంది, రాజకీయవ్యవస్థ ఉంది, ఇంకా ఎన్నో వ్యవస్థలున్నాయి. వీటిలో ఒక దానిని మాత్రమే 'వ్యవస్థ' అనీ మిగిలినవాటిని సంస్కృతీ సంప్రదాయాలు లేక ఆచారాలు అనీ భావిస్తున్నామా? లేకపోతే ఒక వ్యవస్థ ప్రాథమికమైనది, అదే పునాది వ్యవస్థ, మిగిలినవి దానికి అనుబంధంగా లేక ఉపరితలంగా ఉండేవి అనుకుంటున్నామా? లేకపోతే ఈ వ్యవస్థలన్నిటిని కలిపి ఒక 'వ్యవస్థ' అనగలమని భావిస్తున్నామా?

ఒక్కొక్క సిద్ధాంత దృక్పథం ఈ ప్రశ్నలకు ఒక్కొక్క జవాబు చెబుతుంది. వీటి తప్పొప్పుల గురించి చాలా చర్చ జరిగింది, జరుగుతూ ఉంది. పౌరహక్కుల ఉద్యమం తన పరిధిలో ఈజవాబులను బేరీజు వేయజాలదు. ఏదో ఒక వ్యవస్థే ప్రాథమికం అనీ, అదే అసలయిన 'వ్యవస్థ' అనీ తీర్పు చెప్పే ప్రయత్నం చేయడం పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి అవసరమూ కాదు, మంచిదీ కాదు. అటువంటి ప్రయత్నం ఈ ఉద్యమాన్ని సంకుచితం చేస్తుంది.

అయితే ఈ వ్యవస్థలన్నీ అసమాన వ్యవస్థలే కాబట్టి, లేదా ఆధిపత్య లక్షణాలున్న వ్యవస్థలే కాబట్టి, వీటికి వ్యతిరేకంగా జరిగే పోరాటాలన్నిటినీ ప్రజాతంత్ర పోరాటాలుగా పౌరహక్కుల ఉద్యమం గుర్తిస్తుంది. అది పెట్టుబడిదార్లకూ భూస్వాములకూ వ్యతిరేకంగా శ్రామికులు చేసే పోరాటం కావచ్చు, కులవ్యవస్థకు వ్యతిరేకంగా దళితులు చేసే పోరాటం కావచ్చు, మగపెత్తనానికి వ్యతిరేకంగా స్త్రీలు చేసే పోరాటం కావచ్చు, మతపరమైన మెజారిటీ ఆధిపత్యానికి వ్యతిరేకంగా మైనారిటీలు చేసే పోరాటం కావచ్చు, మైదాన ప్రాంతాల ఆధిపత్యానికి వ్యతిరేకంగా ఆదివాసీలు చేసే పోరాటం కావచ్చు, అభివృద్ధి చెందిన ప్రాంతాల పెత్తనానికి వ్యతిరేకంగా వెనుకబాటుతనానికీ వివక్షకూ గురయిన ప్రాంతాలు చేసే పోరాటాలు కావచ్చు, ఇంకేదయినా కావచ్చు. ఈ పోరాటాలన్నీ ప్రజాతంత్ర పోరాటాలే. వీటిలో ఏది 'వ్యవస్థను మార్చే పోరాటం', ఏది కాదు అని నిర్ణయించడానికి పూనుకోవడం పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి అవసరం కాదు, సాధ్యం కాదు, మంచిది కాదు. అన్ని పోరాటాలూ ఆయా సామాజిక వ్యవస్థలలోని ఆధిపత్య స్వభావాన్నీ అన్యాయాన్నీ వ్యతిరేకించే పోరాటాలే. ఈ పోరాటాలలోనే (వాటి అవగాహనలోనయినా ఆచరణలోనయినా) అప్రజాస్వామిక లక్షణాలు పొడసూపితే వాటిని పౌరహక్కుల ఉద్యమం విమర్శించవలసి ఉంటుంది. (ఈ విషయాన్ని దిగువ వివరంగా చూద్దాం.) కానీ వీటి సాపేక్ష ప్రాధాన్యతలను తీర్మానించవలసిన అవసరం లేదు.

కాబట్టి 'వ్యవస్థ' అనే ఏకవచన ప్రయోగం పౌరహక్కుల ఉద్యమ అవగాహనకు తగినది కాదు. వ్యవస్థల బాహుళ్యం ఉందని గుర్తించాలి. వాటి ఆధిపత్య స్వభావానికీ వాటిలోని అసమానతకూ వ్యతిరేకంగా పోరాడే హక్కు ప్రజలకు ఉంటుందని గుర్తించాలి. 'వ్యవస్థను

మార్చుకునే హక్కు' అనే బదులు ' ఆధిపత్య వ్యవస్థలకు వ్యతిరేకంగా పోరాడే హక్కు' అనడం ఉచితంగా ఉంటుంది.

2. ఈ రెండు ప్రయోగాల మధ్య వ్యవస్థ-వ్యవస్థలు అనే ఏకవచన -బహువచనాల తేడాయే కాక ఇంకొక తేడా కూడా ఉంది.'మార్చుకునే హక్కు' అనే బదులు 'పోరాడే హక్కు' అంటున్నాం. ఈ తేడా ఎందుకు అవసరం ? 'వ్యవస్థను మార్చుకునే హక్కు' అనే ప్రయోగం వెనుక ఒక అవగాహన ఉంది. అన్ని రకాల సమస్యలకూ మూలమయిన 'వ్యవస్థ' ఒకటి ఉంది. దానిని 'మార్చుకొని' కొత్త 'వ్యవస్థ'ను ఏర్పాటు చేసుకున్న తరువాతే ప్రజల సమస్యల పరిష్కారానికి ప్రాతిపదిక ఏర్పడుతుంది. అందుకే 'వ్యవస్థను మార్చుకునే' పోరాటం అంత ముఖ్యమైనది. దీనిని 'విప్లవ దృక్పథం ' అనవచ్చు. ఇది కమ్యూనిస్టు విప్లవ దృక్పథమే కానవసరం లేదు. మనం పునాదిగా ఎంచే 'వ్యవస్థ'ను బట్టి రకరకాల విప్లవ దృక్పథాలు ఉండగలవు. ఇప్పటికి ప్రాచుర్యంలో కమ్యూనిస్టు విప్లవ దృక్పథంతో బాటు దళిత విప్లవ దృక్పథం కూడా ఉంది. ప్రజల సమస్యలకు ఈ విప్లవ దృక్పథాలలో ఏది పరిష్కారాన్ని ఇస్తుంది (అసలు ఏదైనా పరిష్కారాన్ని ఇస్తుందా) అనే చర్చ పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి అక్కరలేదు. కానీ పౌరహక్కుల ఉద్య మానికి (ఏదో ఒక) విప్లవ దృక్పథమే ఉండాలా? ఎందుకుండాలి? అనే చర్చ అవసరం. 'వ్యవస్థ' అనే దానిని (అది ఏ వ్యవస్థ అయినప్పటికీ) 'మార్చుకోవడం' అనే క్రియ మీదనే అన్ని సమస్యల పరిష్కారం ఆధారపడి ఉందని పౌరహక్కుల ఉద్యమం ఎందుకు నమ్మాలి? అప్పుడే ప్రజాస్వామ్యము, హక్కులు, సమానత్వం, నిజంగా సిద్ధిస్తాయని పౌరహక్కుల ఉద్యమం నమ్మాల్సిన అవసరం ఉందా?

అన్యాయానికీ అసమానతలకూ వ్యతిరేకంగా పోరాడే హక్కును గుర్తించడం పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి తప్పనిసరిగా అవసరం. కానీ ఆ పోరాటం 'వ్యవస్థను కూలదోసి కొత్త వ్యవస్థను నిర్మించడం' ద్వారానే సాఫల్యం చెందుతుందని నమ్మడం పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి ఎందుకు అవసరం? క్రమానుగత మార్పు ద్వారా కూడా సాఫల్యం చెందవచ్చునేమో కదా? రెండవది సాధ్యం కాదనీ మొదటిదే సాధ్యమనీ పౌరహక్కుల ఉద్యమం ఎందుకు నమ్మాలి? ఈ రెండిటిలో ఏది సత్యం అన్న తీర్పు పౌరహక్కుల ఉద్యమం ఎందుకు చెప్పాలి? సమస్యల పరిష్కారానికీ సమానత్వ సాధనకూ వ్యవస్థ మార్పు ఒక్కటే సాధనం అని తీర్పు చెప్పకుండ అన్య పరిష్కారాలను కూడా గౌరవించే రీతిలో పౌరహక్కుల ఉద్యమం ఒక విశాల మైన అవగాహన రూపొందించుకోలేదా? కమ్యూనిస్టు ఉద్యమం నుండి వచ్చిన అనేక అభిప్రాయాలు పౌరహక్కుల ఉద్యమంలో భాగం అయిపోయాయి. అవి ఈ ఉద్యమానికి అవసరమా? ప్రయోజనకరమా ? అసలవి సత్యమేనా ? అని చర్చించకుండ వాటిని పౌరహక్కుల అవగాహనలో భాగం చేసుకోవడం వల్ల ఈ ఉద్యమం విశాల స్వభావాన్ని సంతరించుకోలేక పోతున్నది. తనదైన ఒక

అవగాహనను రూపొందించుకోలేక పోతున్నది.

పోరాటాల అవసరాన్నీ పోరాడే హక్కునూ గుర్తిస్తూ, పోరాటాలు 'వ్యవస్థను మార్చి', 'కొత్త వ్యవస్థను నెలకొల్పడం' ద్వారానే ఫలవంతం అవుతాయన్న అభిప్రాయానికి పరిమితం కాకుండ విభిన్న పరిష్కారమార్గాలకు సమానస్థాయి కల్పించే పద్ధతిలో పౌరహక్కుల ఉద్యమం సామాజిక మార్పు గురించి తన అవగాహనను రూపొందించుకోవాలి.

'వ్యవస్థను మార్చి కొత్త వ్యవస్థను ఏర్పాటు చేసుకోవడం ప్రజల ప్రజాస్వామిక హక్కు' అనే బదులు 'అన్ని సామాజిక వ్యవస్థలలోనూ ఉన్న అసమానతలకూ అన్యాయానికీ వ్యతిరేకంగా పోరాడడం ప్రజల ప్రజాస్వామిక హక్కు' అనడం విశాలమైన అవగాహనకు ప్రాతిపదిక ఇస్తుంది. 'వ్యవస్థ' అనే బదులు 'అన్ని సామాజిక వ్యవస్థలు' అనడం ఒక కోణంలో దృక్పథాన్ని విశాలం చేస్తుంది. 'వ్యవస్థను మార్చి కొత్త వ్యవస్థను నిర్మించడం' అనే పరిష్కారమార్గాన్ని నిర్దేశించకుండ, 'అసమానతలకూ అన్యాయానికీ వ్యతిరేకంగా పోరాడడం' అనడం ద్వారా ఒక్క విప్లవ దృక్పథానికే కాక, పోరాటాల ఆవశ్యకతనూ హక్కునూ గుర్తించే ఏ ప్రజాతంత్ర దృక్పథానికైనా పౌరహక్కుల ఉద్యమ దృక్పథంలో సమాన హోదా కల్పించగలుగుతాం. హక్కుల కోసం ప్రభుత్వాన్ని అడుక్కోవాలి తప్ప పోరాటాలు చేయకూడదనే దృక్పథానికి మాత్రమే ఇందులో చోటు ఉండదు.

పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి విశాల స్వభావం ఉండాలని అందరూ ఒప్పుకుంటారు. 'మేము ఎప్పుడో చెప్పాము' ని కూడా అంటారు. కానీ దాని అర్థం ఏమిటి? ఈ ఉద్యమం ఏ ఒక్క రాజకీయ దృక్పథానికీ పరిమితం కాకుండ నిజంగానే విశాలమైన దృక్పథంతో పనిచేయాలనా? లేక అది కమ్యూనిస్టు రాజకీయాల ప్రాపంచిక దృక్పథం పరిధిలోనే పని చేస్తూ, ఇతరులను కూడ ఆచితూచి కలుపుకుని పోవడం ద్వారా ఆ రాజకీయాలే ప్రజాతంత్ర దృక్పథానికి అసలయిన ప్రాతిపదిక అన్న అభిప్రాయాన్ని సమాజంలో నెలకొల్పాలనా? మన రాష్ట్రంలో పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి నాంది పలికిన మార్క్సిస్ట్-లెనినిస్ట్ పార్టీల దృష్టిలో పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి నిర్బంధానికి వ్యతిరేకంగా ప్రచారం, ఆందోళన చేపట్టే పౌరహక్కుల కర్తవ్యమే కాక, ప్రజాతంత్ర వాదులను ఆ పార్టీలు నమ్మే నూతన ప్రజాస్వామిక విప్లవం వైపు ఆకర్షించే రాజకీయ కర్తవ్యం కూడ ఉంది. ఆ పార్టీల రాజకీయ దృక్కోణం నుండి పౌరహక్కుల ఉద్యమాన్ని చూసేవారు కోరుకునే 'విశాల స్వభావం' ఆ కర్తవ్యం నుండే వస్తుంది. ఆ పార్టీల సభ్యులుగానూ అనుయాయులు గానూ ఉంటూ పౌరహక్కుల ఉద్యమంలో పనిచేసే వాళ్లు 'విశాల ప్రాతిపదిక' అనే మాటను ఈ అర్థంలోనే అవగాహన చేసుకుంటున్నారేమో ఆలోచించాలి. అవ్యక్తంగా ఉండిపోయి మన ఆచరణను శాసిస్తున్న అభిప్రాయాలను వెలికితీసి పరీక్షించాలి. కానీ నిజానికి పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి కావలసిన విశాల ప్రాతిపదిక ఇది కాదు. ప్రజాస్వామ్యాన్ని వ్యవస్థలలో,

విలువలలో, ప్రమాణాలలో, సామాజిక సంబంధాలలో పెంపొందించే తనదైన కార్యరంగానికీ కృషికీ అవసరమైన విశాల ప్రాతిపదిక. అది ఎం.ఎల్ పార్టీల రాజకీయ హక్కులకూ ఆ పార్టీల కార్యకర్తల పౌరప్రజాస్వామ్య హక్కులకూ సహాయకంగానే ఉంటుంది కానీ ఆ పార్టీల రాజకీయవ్యాప్తికి తోడ్పడకపోవచ్చు. ఒకవేళ నష్టం కలిగిస్తే కూడ చేయగలిగిందేమీ లేదు.

దీనిని విశదీకరించడం కోసం మరికొన్ని విషయాలు చూద్దాం.

3. 'వ్యవస్థను మార్చడం కోసం పోరాడే హక్కు' అనే బదులు ఆధిపత్య వ్యవస్థలకు వ్యతిరేకంగా పోరాడే హక్కు, లేక వ్యవస్థలోని అన్యాయాలకూ అసమానతలకూ వ్యతిరేకంగా పోరాడే హక్కు అనడం పౌరహక్కుల ఉద్యమ అవగాహనకు ఉచితంగా ఉంటుందని అన్నాను. అయితే ఏ రకంగా చెప్పుకున్నా, ఈ పోరాడే హక్కే అన్నిటికన్నా ఎందుకు ముఖ్యం కావాలి? పౌరహక్కుల ఉద్యమం అవగాహనకు గీటురాయి ఎందుకు కావాలి? పౌరహక్కుల ఉద్యమం పోరాడే హక్కును ఒక ముఖ్యమైన హక్కుగా గుర్తిస్తుంది. కానీ అదే ఎందుకు ప్రామాణికం కావాలి? నిత్యజీవితంలో స్వేచ్ఛగా, స్వతంత్రంగా, గౌరవప్రదంగా బతికే హక్కు అంతే ప్రామాణికం ఎందుకు కాకూడదు? పోరాటాల ద్వారానే ప్రజలు హక్కులు సాధించుకుంటారు కాబట్టి పోరాడే హక్కు అన్నిటికంటే ముఖ్యమైనది అని దీనికి జవాబు చెబుతారు. బాగానే ఉంది. కానీ ఆ తర్కం ప్రకారమే, ప్రజలు గతంలో పోరాటం చేసి సాధించుకున్న హక్కులను ఈ రోజు నిత్యజీవితంలో అనుభవించగలగడం పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి ఒక ముఖ్య విషయం కావాలి కదా? పోరాడి కొత్త హక్కులు సాధించుకోవడం ఎంత ముఖ్యమో, గతంలో పోరాడి సాధించుకున్న పాత హక్కులను నిత్యజీవితంలో అనుభవించగలగడం అంతే ముఖ్యం ఎందుకు కాదు? పోరాడే హక్కుకు మద్దతునివ్వడం ఎంత ముఖ్యమైన విషయమో, ఇప్పటికే సాధించుకున్న హక్కులు, సంస్కరణలు అమలయ్యేట్టు చూడడం అంతే ముఖ్యమైన విషయం అవుతుంది కదా?

హక్కులను నిత్యజీవితంలో అనుభవించడం కోసం ప్రజలు కోరుకుంటారు. అందుకోసం పోరాటాలు చేస్తారు. పోరాటాలు సఫలం అయితే ప్రజలు కోరుకున్న హక్కులు చట్టాల రూపం తీసుకుంటాయి. వాటి అమలుకు ఒక యంత్రాంగం ఏర్పడుతుంది. పోరాటం జరిగే దశలో పోరాడే హక్కుకు మద్దతు ఇవ్వడం ఎంత ముఖ్యమో, పోరాడి సాధించుకున్న హక్కులు సక్రమంగా వ్యవస్థీకృతం అయ్యేటట్టు చూడడం (అంటే వాటికి వ్యవస్థిత రూపం ఇచ్చే చట్టాలలోనూ సంస్కరణలలోనూ లొసుగులు లేకుండ చూడడం), వాటిని అమలు చేసే యంత్రాంగం సక్రమంగా పని చేసేట్టు చూడడం, దాని కోసం కోర్టుల ద్వారానూ ఆందోళనల ద్వారానూ ఒత్తిడి పెట్టడం, అంతే ముఖ్యమైన కర్తవ్యాలు.

ప్రతీ హక్కూ తొలి దశలో ఒక ఆకాంక్ష మాత్రమే. ఆ దశలో అందులోని న్యాయమైన అంశాన్ని సమాజంలో ప్రచారం చేయాలి. వక్రభాష్యాలను విమర్శించాలి. తరువాత అదొక ఉద్యమం రూపం తీసుకుంటుంది. ఆ దశలో దాని కోసం ఉద్యమించే హక్కుకూ పోరాడే హక్కుకూ మద్దతు ఇవ్వాలి. వాటిని కాపాడడం కోసం కృషి చేయాలి. ఉద్యమం విజయవంతమయితే ఆ హక్కు చట్టం రూపం తీసుకుంటుంది. అంటే అది వ్యవస్థితమవుతుంది. అప్పుడు ఆ చట్టం సమగ్రరూపం తీసుకునేటట్టు చూడాలి. దానిని అమలు చేయడానికి సరయిన యంత్రాంగం ఉండేటట్టు చూడాలి. చట్టంలోనూ యంత్రాంగంలోనూ లొసుగులు లేకుండా చూడాలి. ఆ తరువాత ఆ చట్టం అమలయ్యేట్టు చూడాలి, దానిని అమలు చేసే యంత్రాంగం సక్రమంగా పని చేసేటట్టు చూడాలి.

ఇవన్నీ పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి సమాన ప్రాముఖ్యం గల కర్తవ్యాలే. 'పోరాడే హక్కుకు మద్దతు ఇవ్వడం' అనేదే పౌరహక్కుల ఉద్యమం కర్తవ్యాలకు ప్రామాణికం కాదు. వీటన్నిటికీ ప్రజాందోళన ఒక సాధనం కాగలదు. కానీ అదొక్కటే సాధనం కాదు. ప్రజాందోళన విషయంలో కూడ 'ఆందోళన చేయండి' అని ప్రోత్సహించడం మాత్రమే పౌరహక్కుల ఉద్యమం కర్తవ్యం కాదు.

4. అదే ప్రామాణికం అనుకోవడానికి వెనుక ఉన్న తాత్విక దృక్పథాన్ని చర్చించాలి. ఎం.ఎల్ పార్టీల ప్రాపంచిక దృక్పథం నుండి పౌరహక్కుల దృక్పథంలోకి వచ్చి అవ్యక్తంగా దానిని శాసిస్తున్న అభిప్రాయాలలో ఇదొకటి. ఇటువంటి అభిప్రాయాలన్నిటినీ వెలికితీసి అవి ఎంతవరకు సత్యమో, పౌరహక్కుల అవగాహనకు ఎంతవరకు ఉపయోగపడతాయో పరిశీలించాలి.

ఆ అభిప్రాయాన్ని క్లుప్తంగా ఈ విధంగా వివరించవచ్చు. ప్రస్తుత వ్యవస్థలో ఉన్నదంతా (పోరాటాలు తప్ప) చీకటే. పోరాటాల ద్వారా దీనిని కూల్చి నూతన వ్యవస్థను నిర్మించుకున్నప్పుడే వెలుగు వస్తుంది. అందువల్ల పోరాడే హక్కే ప్రధానమైన హక్కు. వ్యవస్థను కూలదోయడం కోసం హక్కులను వాడుకోవాలి. అదే వాటి నిజమైన ప్రాముఖ్యం. హక్కులకు వేరే ఏ ప్రాముఖ్యమైనా ఉందనుకోవడం భ్రమ, భావజాలం. మరి నిత్యజీవితావసరాల కోసం పోరాటాలు జరగడం లేదా, వాటి ద్వారా సంస్కరణలు రావడం లేదా అంటే ఆ సంస్కరణలూ ఆ చట్టాలూ కూడ ప్రస్తుత వ్యవస్థలో అమలు కావనీ, వాటి కోసం కూడ మళ్లీ పోరాటాలు చేయవలసిందేననీ అందువల్ల ఏ రకంగా చూసినా వ్యవస్థను మార్చడం కోసం పోరాడే హక్కే పౌరహక్కుల దృక్పథానికి ప్రామాణికం అనీ అంటారు.

ఇప్పుడున్నదంతా చీకటేనని కొంచెం సేపు ఒప్పుకుందాం. ఈ వ్యవస్థలో న్యాయం అసలే లేదనీ హక్కులను కల్పించే చట్టాలూ సంస్కరణలూ బూటకం అనీ వ్యవస్థను మార్చే పోరాటమే శరణ్యం అనీ కొంచెం సేపు అనుకుందాం. అప్పుడు పౌరహక్కుల ఉద్యమం ఏం

చేయాలి? పోరాడే హక్కుకు ప్రాధాన్యం ఇచ్చి పని చేయాలి. అంటే ఏం చేయాలి? మీకు పోరాడే హక్కు ఉంది అని ప్రజలకు చెప్పొచ్చు. పాలకులు పోరాడే హక్కును ఎన్ని రూపాలలో అణిచివేస్తున్నారో ప్రజలకు చెప్పొచ్చు. ఇంతకంటే ఏమైనా చేయగలుగుతుందా? ఈ మాత్రానికయితే ఒక పౌరహక్కుల ఉద్యమం ఎందుకు? ప్రజలకు పోరాడే హక్కు ఉందని పోరాటాలు నిర్వహించే ఉద్యమాలే చెప్పగలవు. అది ఎన్ని రకాల అణచివేతకు గురి అవుతున్నదో చెప్పగలవు. నిజానికి ఆ సంగతి ప్రజలకే తెలుసు. దాని కోసం ఒక పౌరహక్కుల ఉద్యమం ఎందుకు?

పోరాడే హక్కే ప్రధానం అనుకున్నా, 'మీకు పోరాడే హక్కు ఉంది, పోరాడండి' అని ప్రచారం చేయడంతో సరిపెట్టుకోకుండ, ఆ పోరాడే హక్కును కాపాడే ప్రయత్నమేమయినా నిర్దిష్టంగా చేయగలిగితేనే పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి సార్థకత ఉంటుంది. అయితే 'పోరాడే హక్కు' అనేది మాటవరసకు మాత్రమే ఒక హక్కు. నిజానికి అది అనేక హక్కుల కలయిక. సంఘాలు పెట్టుకునే హక్కు, సమావేశాలు జరుపుకునే హక్కు, ఊరేగింపు తీసే హక్కు, ఎన్నికలలో పోటీ చేసే హక్కు, ప్రదర్శన నిర్వహించే హక్కు, ప్రచురణ హక్కు, అభిప్రాయస్వేచ్ఛ, వాక్ స్వాతంత్ర్యం, పోలీసు హింస నుండి రక్షణ కల్పించే హక్కులు, ప్రత్యామ్నాయ సామాజిక ఆర్థిక వ్యవస్థల కోసం జీవన విధానాల కోసం కృషి చేసే రాజకీయ స్వేచ్ఛ, సహేతుకమైన నేరవిచారణ లేకుండ ఎవరినీ శిక్షించడానికి వీలు లేదనే హక్కు, మొదలయిన హక్కులెన్నో కలిస్తేనే 'పోరాడే హక్కు' అవుతుంది.

పోరాడే హక్కుకు ప్రాధాన్యం ఇవ్వడం అంటే పోరాడే హక్కులో అంతర్భాగమైన పై హక్కులన్నిటినీ కాపాడడానికి నిర్దిష్టంగా కృషి చేయడం. ఆ కృషిని గురించి ఏ కొంచెం ఆలోచించినా ప్రస్తుత వ్యవస్థలో 'అంతా శూన్యం' అనే వైఖరి పనికి రాదని అర్థం అవుతుంది. ప్రస్తుత రాజ్యాంగ వ్యవస్థలో ఆ హక్కులకు ఎంతో కొంత స్థానం కల్పించే చట్టాలు చాలానే ఉన్నాయి. వాటిని అర్థవంతమైన చట్టాలుగా గుర్తించాలి. (వాటిలోని లోపాలను విస్మరించాలని కాదు). వాటి వెనుక ఒక పోరాట చరిత్ర ఉందని గుర్తించాలి. సమాజం చేత వాటిని నాగరికతా విలువలుగా గుర్తింపచేయాలి. 'వ్యవస్థను మార్చే పోరాటాలకు ఇవి అవసరం కాబట్టి వీటిని కాపాడుకుందాం' అని చెప్తే ఉపయోగం లేదు. పౌరహక్కుల ఉద్యమం పోరాటకారులతో మాత్రమే సంభాషిస్తే ప్రయోజనం ఎక్కువ ఉండదు. పోరాడే హక్కు ప్రజలకు ఉందని ధైర్యం చెప్పి ఉత్తేజం ఇవ్వడం పౌరహక్కుల ఉద్యమ కర్తవ్యమే. కానీ అంతకంటే ముఖ్యమైన కర్తవ్యం ఆ పోరాటాలకు అవసరమైన అవకాశాలను వ్యవస్థలో సజీవంగా ఉంచడం. వాటికి సంబంధించిన విలువలను సమాజంలో పెంపొందించడం. దాని కోసం పోరాటకారులతో కాక ఇతరులతో ప్రధానంగా సంభాషించాలి. ఇప్పటికి సమాజం సాధించుకున్న నాగరికతనూ

ప్రజాస్వామ్య ప్రగతినీ అభిమానించే వాళ్లతో సంభాషించాలి. ఆ అభిమానాన్ని సమాజంలో పెంచాలి. అభిమానించే వాళ్ల సంఖ్యనూ పెంచాలి. 'ఈ హక్కులూ విలువలూ మన నాగరికతలో భాగం కనుక వీటిని కాపాడుకుందాం' అని చెప్పాలి. (ముందు తాను నమ్మాలి). వాటిని అమలు పరిచే కర్తవ్యం ఉన్న యంత్రాంగాల చేత పని చేయించాలి. దాని కోసం న్యాయవ్యవస్థ లోపల కూడ కృషి చేయాలి. అధికార యంత్రాంగం పైన ఒత్తిడి పెట్టే ఆందోళన చేపట్టాలి. ఈ కృషికి కావలసింది 'ఈ వ్యవస్థ మారితే తప్ప న్యాయం జరగదు' అనే అభిప్రాయం కాదు. 'చారిత్రకంగా సంక్రమించిన ప్రజాతంత్ర విలువలనూ వ్యవస్థలనూ పతనం కానివ్వడానికి వీలు లేదు' అనే అభిప్రాయం. ఈ రెండు అభిప్రాయాలూ పరస్పర విరుద్ధమైనవి కాకపోవచ్చు. కానీ దేని మీద దృష్టి పెడతామనేది మన ఆచరణను చాలా ప్రభావితం చేస్తుంది. మొదటి దానిమీద కాక రెండవదాని మీద దృష్టి పెట్టి దానిని నిలబెట్టడానికి ఏ మేరకు కృషి చేస్తామో ఆ మేరకు పోరాడే హక్కును నిజంగా కాపాడగలుగుతాం. పోరాడే హక్కును కాపాడడమే తన కర్తవ్యం అని పౌరహక్కుల ఉద్యమం భావించినా అది మాట్లాడవలసింది ప్రధానంగా పోరాటాల ఆవశ్యకత గురించి కాదు. అది ప్రచారం చేయవలసింది పోరాటం తప్ప గత్యంతరం లేదని కాదు. స్వేచ్ఛా స్వాతంత్రాలకు సంబంధించి చారిత్రకంగా సంక్రమించిన హక్కుల గురించి, విలువల గురించి, వాటికి వ్యవస్థలో స్థానం కల్పించే చట్టాల గురించి, ఆ చట్టాలను అమలు చేసుకోవడానికి ఉండవలసిన అవకాశాల గురించి మాట్లాడాలి. అంటే అది దృష్టి కేంద్రీకరించవలసింది వ్యవస్థ పట్ల అవిశ్వాసాన్ని పెంపొందించడం పైన కాదు. ప్రజాస్వామ్య హక్కులనూ విలువలనూ వాటికి స్థానం కల్పించే ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలనూ కాపాడుకోవాలనే కర్తవ్యం మీద అది దృష్టి పెట్టాలి. కాపాడుకోవడమే కాక వాటిని మరింత విస్తృత పరచుకోవడం ద్వారా పోరాట అవకాశాలను మరింత మెరుగు పరచడానికి అది కృషి చేయాలి. దానికి ప్రచార ఆందోళనా రంగాలలోనే కాక న్యాయవ్యవస్థలోనూ చట్టసభలలోనూ కూడ కృషి చేయాలి. అంటే మొట్టమొదట ఇవన్నీ అర్థవంతమైన వ్యవస్థలేనని (వాటిలో ఎన్ని లోపాలున్నా) గుర్తించాలి.

'పోరాడే హక్కును కాపాడడం' అంటే 'ప్రజలలో హక్కుల చైతన్యం పెంపొందించడం' అని మాత్రమే చాలామంది పౌరహక్కుల ఉద్యమ కార్యకర్తలు భావిస్తున్నారు. అది పాక్షికమైన అవగాహన. ప్రజలలో హక్కుల చైతన్యాన్ని పెంపొందించడమే కాదు, వ్యవస్థలో ప్రజాస్వామ్యాన్ని పెంపొందించే కృషి కూడ చేయాలి. దానిని 'వాడుకోవడానికి' చాలామందికి అభ్యంతరం లేదుగానీ, దానిని 'పెంపొందించడం' అనేసరికి ప్రస్తుత రాజ్యాంగ వ్యవస్థలో ప్రజాస్వామ్యం అనేదొకటి ఉందనీ దానికి అర్థం, విలువ ఉన్నాయనీ, వాటిని పెంపొందించే కృషికి కూడ అర్థం ఉందనీ ఒప్పుకోవలసి వస్తుంది. ప్రస్తుత వ్యవస్థలో ప్రజాస్వామ్యం నామమాత్రం అని భావించే

దృక్పథానికి ఇది ఇబ్బందికరంగా తోచవచ్చు. కానీ అది నామమాత్రమేననీ, నామమాత్రంగానే ఉంటుందనీ అనుకుంటే 'పోరాడే హక్కును' కాపాడడానికి నిర్దిష్టమైన పౌరహక్కుల కృషి ఏదీ సాధ్యం కాదు. 'మీకు పోరాడే హక్కు ఉంది, పోరాడండి' అని ప్రజలకు చెప్పడం మాత్రమే సాధ్యమవుతుంది.

గతంలో జరిగిన పోరాటాల నుండి ప్రజాస్వామిక విలువలూ హక్కులూ అనేకం పుట్టాయని అంటే ఇప్పుడందరూ ఒప్పుకుంటున్నారు. దానితో ఎవరికీ పేచీ లేదు. ఆ హక్కులకూ విలువలకూ ప్రజల చైతన్యంలో స్థానం ఉందనీ దానిని పెంచడం కోసం కృషి చేయాలనీ అంటే కూడ సంతోషంగా ఒప్పుకుంటారు. కానీ ప్రజల చైతన్యంలోనే కాక ప్రస్తుత రాజ్యాంగ వ్యవస్థలో కూడ వాటికి నిజమైన (అంటే బూటకం కాని) స్థానం ఉందనీ దానిని పెంపొందించాలనీ అనేసరికి ఇబ్బంది వచ్చేస్తుంది. ఎంత స్థానం ఉంది, అది ఏ మేరకు అమలవుతుంది అని చర్చించుకోవచ్చు. మనం కృషి చేసే కొద్దీ వాటిని పెంచవచ్చు. కానీ 'నామమాత్రం', 'బూటకం', 'శూన్యం' అని అనుకోవడం వాస్తవికం కాదు. పౌరహక్కుల కర్తవ్యానికి ఎంతమాత్రం ఉపయోగకరమూ కాదు.

సారాంశంలో, ఈ వ్యవస్థలో మంచి,న్యాయం,ప్రజాస్వామ్యం శూన్యం అనే అభిప్రాయంతో మొదలుపెట్టి ఇంక పోరాటమే శరణ్యం అని నిర్ణయించుకున్నా, పోరాడే హక్కును కాపాడే అర్థవంతమైన కార్యక్రమం చేపట్టాలంటే ఈ వ్యవస్థలో ప్రజాస్వామ్యం, న్యాయం శూన్యం అన్న అభిప్రాయం ఒక ఆటంకం అని గుర్తించక తప్పదు. లేకపోతే పోరాడే హక్కును కాపాడే నిర్దిష్టమైన కృషి ఏదీ సాధ్యం కాదు. 'పోరాడండి, పోరాడితే పోయేదేమీ లేదు' అని ప్రజలను ఉద్బోధించడం మాత్రమే సాధ్యం అవుతుంది. అదొక ఉపయోగకరమైన కర్తవ్యమే కానీ పౌర హక్కుల ఉద్యమానికదే ముఖ్య కర్తవ్యం కాదు. ఆ కర్తవ్యాన్ని నిర్వర్తించడానికే అయితే ఒక పౌరహక్కుల ఉద్యమం అవసరం లేదు. అదీ కాకపోతే మిగిలింది ఏమిటంటే 'ప్రజాస్వామ్యాన్ని కాంక్షించే వాళ్లందరూ ఈ వ్యవస్థను కూలదోసే కృషిలో భాగం కాక తప్పదు' అనే అభిప్రాయాన్ని ప్రచారం చేసే రాజకీయ కర్తవ్యం. చాలామంది పౌరహక్కుల ఉద్యమ కారుల అభిప్రాయంలో పౌరహక్కుల ఉద్యమ కర్తవ్యం ఇదేననుకుంటాను (పైకి ఒప్పుకోకపోయినా). 'ఈ వ్యవస్థ పూర్తిగా కుళ్లిపోయింది' అనే అవిశ్వాస ప్రకటనతో మొదలయ్యే పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి ఈ రాజకీయ కర్తవ్యమే తప్ప నిర్దిష్టమైన పౌరహక్కుల కర్తవ్యమేమీ వుండదు. అదే కావాలనుకుంటే ఆ విషయం ప్రకటించుకుంటే మంచిది. దానికి హక్కుల పరిభాష అనవసరం.

5. పోరాటాలపైన, పోరాడే హక్కుపైన మాత్రమే దృష్టిపెట్టే వైఖరి పౌరహక్కుల ఉద్యమ కర్తవ్యాలను ఎంతగా కుదించి వేస్తుందో ఇంకొంచెం వివరంగా చూద్దాం.

ఎప్పుడయినా పీడిత ప్రజలలో కొద్ది శాతం మాత్రమే పోరాటాలలో నిమగ్నమయి

వుంటారు. మెజారిటీ ప్రజలు మామూలుగా బ్రతుకుతూ హక్కులనూ, హక్కుల లేమినీ అనుభవిస్తుంటారు. కొత్త హక్కుల కోసమయితే ఎవరైనా పోరాటం చేయక తప్పదు. సంస్కరణల ద్వారా కొత్త హక్కులు రావాలన్నా, సంస్కరణల కోసం ప్రభుత్వం పైన, రాజకీయ పార్టీలపైన, ఒత్తిడి పెట్టే ఆందోళనలూ ఉద్యమాలూ అవసరం. అడగకుండ, ఆందోళన చేయకుండ, కొత్త హక్కులు రావు.

కానీ గతమంతా చీకటి కాదు. గతంలో అనేక పోరాటాలూ ఉద్యమాలూ జరిగాయి. వాటినుండి ప్రజాస్వామ్య విలువలూ, నియమాలూ, హక్కులూ పుట్టాయి. ఉద్యమకారులు ప్రత్యక్షంగా కోరుకున్న హక్కులే కాక ఉద్యమాల నుండి పుట్టిన విలువల ప్రోద్బలంతో చట్టసభలు చేపట్టిన సంస్కరణల వల్ల కూడ కొత్త హక్కులూ, ప్రజోపయోగమైన శాసనాలూ వచ్చాయి.

వీటిని నిత్య జీవితంలో అనుభవించే హక్కు ప్రజలకుంది. కొత్త హక్కుల కోసం పోరాడే హక్కు ఎంత ముఖ్యమో, ఇప్పటికి సాధించుకొని రాజ్యాంగ వ్యవస్థలో భాగం అయిన విలువలను నిత్య జీవితంలో నిరాటంకంగా అనుభవించే హక్కు కూడ అంతే ముఖ్యం. పోరాడే హక్కుకే ప్రాధాన్యం ఇచ్చే పౌరహక్కుల ఉద్యమం ఈ రెండవ హక్కు గురించి ఏం చెప్పగలదు? ఏం చేయగలదు? రాజ్యాంగ వ్యవస్థ ప్రజల నిత్య జీవితంలో కల్పించవలసిన హక్కులను కూడ పోరాడి అమలు చేయించుకొమ్మని ప్రజలకు ఉద్బోధించగలదు. తప్పనిసరయితే ప్రజలు పోరాటం చేయవలసిందే. కానీ ఆ సలహాకు (లేక ఆ ప్రోత్సాహానికి) పరిమితమయ్యే వైఖరి పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి తగినదేనా? అమలు కాకుండ ఉన్న ఒక్కొక్క హక్కు గురించి ఆందోళన చేయమని ప్రజలను ప్రోత్సహించడం, ఆ ఆందోళనలకు మద్దతు ఇవ్వడం పౌరహక్కుల ఉద్యమం నిర్వర్తించగల కర్తవ్యాలలో ఒకటి మాత్రమే. మొత్తంగా రాజ్యాంగ వ్యవస్థలో జవాబుదారీతనాన్ని పెంచే కృషి(దానికి కూడ ఆందోళనలు అవసరం కావొచ్చు) చేపడితే, అది పెరిగిన మేరకు ప్రజలు తమ హక్కులను నిత్యజీవితంలో నిరాటంకంగా పొందగలుగుతారు. ఇదొక ముఖ్యమైన పౌరహక్కుల ఉద్యమ కర్తవ్యం.

రాజ్యాంగ వ్యవస్థలోని ప్రజాస్వామ్యం (అందులో ఎన్ని లోపాలు ఉన్నప్పటికీ) మౌలికంగా అర్థవంతమయినదేననీ అది చారిత్రక ప్రగతి ఫలితమనీ అర్థం చేసుకొని ఆ ప్రజాస్వామ్యం ప్రజలకు నిత్య జీవితంలో అందేటట్లు చూడడానికి పౌరహక్కుల ఉద్యమం కృషి చేయాలి. అంటే పాలనకు వుండే జవాబుదారీతనాన్ని పెంచాలి. అందుకోసం కోర్టుల ద్వారా కృషి చేయవచ్చు, ఆందోళనల ద్వారానూ, పత్రికల ద్వారానూ, ప్రజాభిప్రాయం ద్వారానూ ఒత్తిడి పెట్టవచ్చు. జవాబుదారీతనం ఏ మేరకు వుంటుందో ఆ మేరకు గతంలో సాధించుకున్న ప్రజాస్వామ్య హక్కులూ విలువలూ నిత్య జీవితంలో ప్రజలకు అందుతాయి. ప్రజలు నిత్య జీవితంలో వాటిని అనుభవించగలుగుతారు. అందవలసి

వుండీ అందని హక్కుల కోసం ఆందోళన చేసే హక్కు, కొత్త హక్కుల కోసం పోరాటం చేసే హక్కు ప్రజలకు వుందని చెప్పడం, ప్రజలకు ఆ చైతన్యం కలిగించడం, ఆ పోరాటాలకూ ఆందోళనలకూ అవసరమైన ప్రజాస్వామ్య అవకాశాలనూ, హక్కులనూ కాపాడడం ఎంత ముఖ్యమైన పౌరహక్కుల కర్తవ్యమో, రోజువారీ జీవితంలో రాజ్యాంగ వ్యవస్థకు (న్యాయ వ్యవస్థకూ, పరిపాలనా యంత్రాంగానికీ, చట్టసభలకూ) వుండవలసిన జవాబుదారీతనాన్ని కాపాడడం, పెంపొందించడం కూడ అంతే ముఖ్యమైన పౌరహక్కుల కర్తవ్యం. ఈ జవాబుదారీ తనానికి గీటురాయి సామాజిక ప్రగతిలో భాగంగా ఇప్పటి దాకా సాధించిన ప్రజాస్వామ్య విలువలు, వ్యవస్థలు. ఈ జవాబుదారీతనాన్ని పెంపొందించడానికి పౌరహక్కుల వుద్యమం కోర్టు కేసుల నుండి ప్రచార ఆందోళనా కార్యక్రమాల దాకా ఎన్ని సాధనాలు వీలయితే అన్నిటిని రూపొందించుకోవాలి.

ఎప్పుడయినా పీడిత ప్రజలలో ఒక మైనారిటీ మాత్రమే పోరాటాలలో వుంటారు. పోరాడే హక్కుకే ప్రాధాన్యం ఇచ్చే పౌరహక్కుల ఉద్యమం వారికి మాత్రమే సహాయం చేయగలుగుతుంది. మిగిలిన వాళ్లకు (అంటే మెజారిటీ పీడిత ప్రజలకు) 'మీరు కూడ పోరాటాలు చేయండి' అని మాత్రమే చెప్పగలుగుతుంది. రాజ్యాంగ వ్యవస్థలో జవాబుదారీతనాన్ని పెంపొందించడానికి విస్తృత స్థాయిలో ఒక సాధారణ కృషి, కార్యక్రమం చేపట్టేట్టయితేనే ఈ మెజారిటీ ప్రజానీకానికి నిత్య జీవితంలో ప్రస్తుత రాజ్యాంగ వ్యవస్థ పరిధిలో అందవలసిన ఫలితాలు అందించడానికి పౌరహక్కుల ఉద్యమం తోడ్పడగలుగుతుంది. లేకపోతే ఈ ప్రజలు పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి కనిపించకుండానే పోయే ప్రమాదం వుంది. ఆ కృషి 'వృధా' అనీ ఈ వ్యవస్థలో వున్న ప్రజాస్వామ్యాన్ని 'వాడుకుంటే వాడుకోవచ్చు' కానీ అందులో నిజంగా ఏదో వుందని నమ్మకాలు పెట్టుకోవద్దని అనుకోవడం చారిత్రక విజయాలను చేజేతులా వదులుకోవడం అవుతుంది. పౌరహక్కుల ఉద్యమం కర్తవ్యాన్ని సగానికి కుదించి వేయడం అవుతుంది.

మార్క్సిస్ట్-లెనినిస్ట్ పార్టీల ఉద్యమాల నుండి ప్రేరణ పొందిన పౌరహక్కుల దృక్పథానికి ఇది ఇబ్బందికరంగా తోచవచ్చు. పోరాడే హక్కు గురించి ఎంత మాట్లాడినా ఇబ్బంది లేదు. రాజ్యాంగ వ్యవస్థ ప్రజల పట్ల జవాబుదారీ తనం కలిగి వుండాలని చెప్తే ఇబ్బంది లేదు. అది ప్రజల చైతన్యాన్నీ, పాలకుల పట్ల విమర్శనా దృక్పథాన్ని పెంచుతుంది కాబట్టి మంచిదే. ప్రస్తుత పాలనా వ్యవస్థలో జవాబుదారీతనం లోపించిందని ఎంత విమర్శించినా కూడ ఇబ్బంది లేదు. నిజానికి ఎంత ఎక్కువగా విమర్శిస్తే అంతగా ప్రస్తుత రాజ్యాంగం పట్ల ప్రజలలో విశ్వాసం పోతుంది కాబట్టి అది మంచి పనేనని భావిస్తారు. కానీ వ్యవస్థలో జవాబుదారీ తనాన్ని పెంచడం కోసం కృషిచేయాలని అనగానే 'భ్రమలకు లోనవుతున్నాం' అనీ, 'ప్రజలలో వ్యవస్థ పట్ల భ్రమలు పెంచుతున్నాం' అనీ ఆందోళన చెందుతారు. ప్రస్తుత రాజ్యాంగ వ్యవస్థలో ప్రజాస్వామ్యం, జవాబుదారీ తనం,

వున్నదానికంటె ఎక్కువ వున్నాయని నమ్మడం భ్రమే అవుతుంది. అంతా దీనిలోనే వుంది కాబట్టి ఇంక మార్పెందుకు అంటే అది భావజాలం అవుతుంది. కానీ ప్రజాస్వామ్యం, జవాబుదారీతనం వున్నాయనుకోవడమే భ్రమ కాదు. వాటిని పెంచగలమనుకోవడం భ్రమ కాదు. వాటిని ఏ మేరకు పెంపొందించగలిగితే ఆ మేరకు ప్రజలు నిత్యజీవితంలో హక్కుల అనుభవించగలుగుతారనుకోవడం భ్రమ కాదు. ఇదంతా భ్రమ అనుకోవడం గడచిన పోరాటాల చరిత్రను, వాటి ఫలితంగా జరిగిన సంస్కరణల చరిత్రనూ తిరస్కరించడం అవుతుంది. పెంపొందించడం కోసం కృషి చేయడం అంటే ప్రజాస్వామ్యం ఎప్పటికీ ప్రస్తుత రూపంలోనే వుండిపోతుందని భావించడం కాదు. ఆ కృషి చేసే క్రమంలోనే కొత్త రూపాలు కూడ మన దృష్టికి రావచ్చు.

'వ్యవస్థ మౌలికంగా మారితేనే తప్ప న్యాయం జరగదు' అని నమ్మే ఉద్యమకారులకు ఈ విషయంలో ఒక సందిగ్ధం వుంటుంది. ప్రస్తుత వ్యవస్థలో ప్రజాస్వామ్యం ఏ మేరకు వుంటే ఆ మేరకు వాళ్ల పోరాటాలు సుగమం అవుతాయి. అయితే ప్రస్తుత వ్యవస్థలో ప్రజాస్వామ్యం ఏ మేరకు వుంటే ఆ మేరకు వాళ్ల పోరాటాలు ఆకర్షణను కోల్పోతాయి. అందుకే వాళ్లు తమ పోరాటాల అవసరం కోసం ప్రజాస్వామ్యాన్ని కోరుకుంటూనే, ఈ వ్యవస్థలో ప్రజాస్వామ్యం సాధ్యం అనే 'భ్రమ' ప్రజలలో కలగకుండ జాగ్రత్తపడాలని నమ్ముతుంటారు. ఈ సందిగ్ధస్థితి నుండి వాళ్లు బయటపడగలరో లేదో కానీ పౌరహక్కుల ఉద్యమం దానికి బలి కావలసిన అవసరం లేదు. ప్రస్తుత రాజ్యాంగ వ్యవస్థలో జవాబుదారీ తనాన్నీ తద్వారా ప్రజాస్వామ్యాన్నీ పెంపొందించే కృషి ఎంతవరకు సఫలం కాగలదనే విషయంలో ముందే గిరిగీసుకొని కూర్చోనవసరం లేదు. 'ఏదో సాధించేస్తామని భ్రమలు పెట్టుకోవద్దు' అని మనల్ని మనం ముందే హెచ్చరించుకో నవసరం లేదు. ఎంత సాధ్యమయితే అంత చేయాలి. ఎంత సాధ్యమవుతుందనేది పరిస్థితుల మీదనే కాక మనం చేసే కృషిమీద కూడ ఆధారపడి వుంటుంది. ఆ కృషి ఎంత చేస్తే అంత మేరకు 'పరిస్థితులు' కూడ మారుతాయి. రాజ్యాంగ వ్యవస్థ ప్రజలకు ఇవ్వగల న్యాయం వాళ్లకు నిత్య జీవితంలో అందుతుంది. ప్రస్తుత రాజ్యాంగ వ్యవస్థ ఇవ్వలేని న్యాయాన్ని కొత్త రాజ్యాంగ వ్యవస్థను నెలకొల్పడం ద్వారా సాధించుకోవడానికి అవసరమయిన రాజకీయ స్వేచ్ఛను కాపాడడం కోసం కూడ కృషి చేయాలి. ఇందులో మొదటి కృషివల్ల 'భ్రమలు' పెరిగి రెండవ కృషికి ఆటంకం కలుగుతుందేమోనని భయపడవలసిన పని పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి లేదు. ఏదశలోనయినా జరిగిన దానికంటె ఎక్కువ జరిగిందని నమ్మితే మాత్రమే భ్రమ అవుతుంది. అంతే తప్ప ప్రస్తుత రాజ్యాంగం పరిధిలో ప్రజాస్వామ్యమే భ్రమ కాదు. జవాబుదారీ తనమే భ్రమ కాదు. అట్లా అనుకోవడం వాస్తవమూ కాదు, పౌరహక్కుల దృక్పథమూ కాదు. పౌరహక్కుల ఉద్యమం కృషివల్ల ప్రస్తుత ప్రజాస్వామ్యంలో ప్రజలకు విశ్వాసం పెరిగి 'మాకు విప్లవం వద్దు' అని అనుకుంటే

పౌరహక్కుల ఉద్యమం బాధపడవలసిన పని లేదు. అవిశ్వాసమే పెరిగి కావాలనుకున్నా ఇబ్బంది లేదు.

6. ప్రస్తుత పాలనా వ్యవస్థలో ప్రజాస్వామ్యాన్నీ, జవాబుదారీతనాన్నీ పెంపొందించే కృషే తప్ప దాని పరిమితులనూ లోపాలనూ ప్రజలకు ఎత్తిచూపే కృషి అవసరం లేదా అని అడగవచ్చు. అది తప్పనిసరిగా అవసరమే. పెంపొందించే కృషిలో మొదటి అంశం ఆ విమర్శే.

ఈ విమర్శలో రెండు విషయాలుంటాయి. ఒకటి, ప్రస్తుత రాజ్యాంగంలోని ప్రజాస్వామ్యానికి స్వభావరీత్యానే వుండే పరిమితుల గురించి చెప్పడం. రెండు, ఆచరణలో ఆ మేరకు కూడ అది పని చేయకపోవడాన్ని గురించి చెప్పడం. ఈ విమర్శల లక్ష్యం ప్రస్తుత రాజ్యాంగం పట్ల ప్రజలలో నమ్మకాన్ని పోగొట్టడం కాదు. ఆ పని చేయవలసిన అవసరం పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి లేదు. విమర్శ లక్ష్యం ఈ వ్యవస్థలో ప్రజాస్వామ్యం ఏ మేరకు వుందో చెప్పడం, దానిని అమలు చేయించుకునే విధానాల గురించి చెప్పడం, ఈ రెండింటిలోనూ వున్న లోపాలను వివరించడం ద్వారా ఇంక ముందుకు సాధించుకోవలసిన ప్రజాస్వామ్యాన్ని గురించి చెప్పడం. ఆ సాధించుకోవడం అనేది ప్రస్తుత రాజ్యాంగ వ్యవస్థను సంస్కరించుకోవడం ద్వారా జరగవచ్చు, ప్రత్యామ్నాయ వ్యవస్థను నెలకొల్పడం ద్వారా జరగవచ్చు.

రాజ్యాంగ వ్యవస్థలో వుండి అమలులో అందకుండ పోతున్న హక్కుల అమలు కోర్టుల ద్వారా, ఆందోళనల ద్వారా, ప్రచారం ద్వారా పాలనా వ్యవస్థపైన ఒత్తిడి పెట్టే వివిధ చర్యల ద్వారా సాధ్యం కాగలదు. మొత్తంగా జవాబుదారీతనాన్ని పెంచడం ద్వారా జరగ గలదు.

రాజ్యాంగ వ్యవస్థలోనే లేని హక్కుల సాధన రాజకీయ ఉద్యమాల ద్వారానూ, సంస్కరణల ద్వారానూ జరగవలసి వుంటుంది. ఆ రాజకీయ ఉద్యమాలు ప్రస్తుత రాజ్యాంగాన్ని ఆమోదిస్తూ దానిని (అది అనుమతించే పద్ధతిలోనే) సవరించడం ద్వారా మెరుగుపరచాలని చూసే ఉద్యమాలు కావచ్చు. రాజ్యాంగ వ్యవస్థనే మౌలికంగా తిరగరాసే ఉద్యమాలు కావచ్చు. పౌరహక్కుల ఉద్యమం ప్రస్తుత రాజ్యాంగ వ్యవస్థనే అంతిమ వ్యవస్థగా భావించనవసరమూ లేదు, దీనిని సవరించి ప్రజాస్వామీకరించే ప్రయత్నం భ్రమ అనీ కొట్టిపారేయనవసరమూ లేదు. రెండురకాల ప్రయత్నాలకూ అవకాశం వుండేటట్లు చూడడం కోసం పౌరహక్కుల ఉద్యమం కృషి చేయాలి. ఆ అవకాశం వుండాలంటే ప్రస్తుత రాజ్యాంగ వ్యవస్థలో వున్న హక్కులను బలోపేతం చేయాలి, తృణీకరించడం కాదు. సంస్కరణల కోసమయినా బలోపేతం చేయాలి. ప్రత్యామ్నాయం కోసమైనా బలోపేతం చేయాలి. వున్న హక్కులను గట్టిగా నిలబెట్టడం ద్వారానే కొత్త హక్కులనూ, కొత్త వ్యవస్థనూ సాధించుకునే అవకాశాన్ని పౌరహక్కుల ఉద్యమం పెంపొందించగలుగుతుంది. 'ప్రస్తుత రాజ్యాంగ వ్యవస్థలో నిజమైన

ప్రజాస్వామ్యం లేదు' అనే వైఖరి అవలంబించే పౌరహక్కుల ఉద్యమం ఈ వ్యవస్థను సంస్కరించడానికి గానీ మార్చడానికి గానీ అవసరమైన ప్రజాస్వామ్య అవకాశాన్ని కాపాడడానికి ఏమీ చేయలేదు. ఆ వైఖరి వాస్తవికమైనది కూడ కాదు. పౌరహక్కుల ఉద్యమం ఆ కర్తవ్యాన్ని నిర్వర్తించాలంటే ప్రస్తుత రాజ్యాంగ వ్యవస్థలోని ప్రజాస్వామిక అంశాలను గతకాలపు పోరాటాల విజయంగా గుర్తించి, వాటికి ప్రస్తుత వ్యవస్థలో వున్న స్థానాన్ని గౌరవించి, వాటిని కాపాడుకోవడం ఆ చరిత్రను గౌరవించే ప్రజాతంత్ర వాదులందరి కర్తవ్యం అని చెప్పవలసి వుంటుంది. అంటే అది ప్రస్తుత రాజ్యాంగ వ్యవస్థను కూలదోసే రాజకీయ ప్రయత్నంతో గొంతుకలపకుండ, ప్రస్తుత రాజ్యాంగ వ్యవస్థలోని ప్రజాతంత్ర విలువలకు సంపూర్ణమైన అర్థం ఇచ్చే కృషిలో నిమగ్నం కావాలి. అదొక ప్రజాతంత్ర కృషి అని గుర్తించి నిమగ్నం కావాలి. ఆ రూపంగా మాత్రమే అది ప్రత్యామ్నాయ ప్రయత్నాలకు సహకరించగలుగుతుంది. ప్రత్యామ్నాయ ప్రయత్నాలకే కాక వ్యవస్థను సంస్కరించడం ద్వారా బాగు చేయవచ్చుననే రాజకీయ ఉద్యమాలకు కూడ తోడ్పడుతుంది. అయితే దీనికో దానికో తోడ్పడడం కోసం కాకుండ ఒక సూత్రబద్ధమైన కర్తవ్యంగా భావించి తన పని చేస్తుంది. ప్రత్యామ్నాయ వ్యవస్థ కోసం పోరాడే అవకాశం కూడ వుండాలనడాన్ని 'తీవ్రవాదులకు సహకరించడం' అని ప్రభుత్వం నిందించవచ్చు. ప్రస్తుత వ్యవస్థలోని ప్రజాతంత్ర విలువలను గౌరవించి బలోపేతం చేయాలనడం విప్లవకారులకు 'సంస్కరణవాద భ్రమ'గా కనిపించవచ్చు. ఎవరేమన్నా పౌరహక్కుల ఉద్యమం కర్తవ్యం ఇదే.

ఈ రాజ్యాంగ వ్యవస్థలో ప్రజాస్వామ్యం లేదని నమ్మే నక్సలైట్ విప్లవకారుడిని పోలీసులు పట్టుకొని కాల్చి చంపి 'ఎన్‌కౌంటర్' జరిగిందంటారనుకోండి. ఆ హత్య పట్ల నిరసన తెలిపేటప్పుడు 'ఈ వ్యవస్థలో ప్రజాస్వామ్యం లేదని ఇప్పుడు రుజావు అయిపోయింది' అని వ్యాఖ్యానించవచ్చు. అది నక్సలైట్ రాజకీయాలకు తోడ్పడే వ్యాఖ్య. ప్రత్యామ్నాయ రాజ్యాంగ వ్యవస్థవైపు ప్రజలను ఆకర్షించే వ్యాఖ్య. లేకపోతే, 'పట్టుకున్న వ్యక్తిని కాల్చి చంపడానికి వీలు లేదు. అది రాజ్యాంగంలోని ఒక ప్రజాతంత్ర విలువ. గతంలో ప్రజలు పోరాటం చేసి సాధించుకున్న విలువ. ఈ ప్రభుత్వం దానిని అతిక్రమిస్తూ వుంది. దానిని కాపాడుకుందాం' అని వ్యాఖ్యానించవచ్చు. ఇది పౌరహక్కుల వ్యాఖ్య. ఈ ప్రచారం ద్వారా చారిత్రకంగా సంక్రమించి రాజ్యాంగ వ్యవస్థలో భాగమైన ప్రజాస్వామ్య విలువలను ప్రభుత్వ దుశ్చర్యల నుండి కాపాడుకోవాలనే సంకల్పాన్ని ఏ మేరకయితే సమాజంలో బలోపేతం చేస్తామో ఆ మేరకు ప్రజాస్వామ్యాన్ని పెంపొందిస్తాం. నక్సలైట్లతో సహా అన్నిరకాల పోరాటకారులకూ, పోరాడే అవకాశాన్ని పెంపొందిస్తాం. అయితే నక్సలైట్ రాజకీయాలకు సహకరించం. ఎందుకంటే ఈ వ్యవస్థలో న్యాయం లేకపోలేదనే అభిప్రాయం కూడ అదేక్రమంలో పెంచుతాం. అందుకే 'భ్రమలు పెంచొద్దని' నక్సలైట్

పార్టీలు పౌరహక్కుల ఉద్యమాన్ని హెచ్చరిస్తుంటాయి. మరొకవైపు ఈ వ్యవస్థలో ప్రజాస్వామ్యం లేదనే వాళ్లతో కూడ ఈ వ్యవస్థ ప్రజాస్వామికంగా వ్యవహరించాలని మీరు అంటున్నారు కాబట్టి మీరూ తీవ్రవాదులే అని ప్రభుత్వం అంటుంది. ప్రజాస్వామ్యాన్ని ప్రస్తుత రాజ్యాంగ వ్యవస్థకు లోబడి బ్రతికే వాళ్లకే పరిమితం చేయాలని ప్రభుత్వం భావిస్తుంది. ప్రస్తుత వ్యవస్థలో ప్రజాస్వామ్యమేమీ లేదని చెప్పడం కోసమే ప్రజాస్వామ్యాన్ని గురించి మాట్లాడాలని నక్సలైట్ ఉద్యమకారులు భావిస్తారు. పౌరహక్కుల ఉద్యమం ఈ రెండు కోర్కెలూ తీర్చలేదు. వాళ్ల అవసరాలకూ, వీళ్ల ఎత్తుగడలకూ ఉపయోగ పడలేదు. ప్రజాస్వామ్యాన్ని పెంపొందించే కృషిని ఒక సూత్రబద్ధమైన కర్తవ్యంగా భావిస్తుంది.

అయితే రాజ్యాంగ వ్యవస్థలో లేని హక్కుల సాధన ఉద్యమాల ద్వారానే కాక సంస్కరణల ద్వారా కూడ జరగగలదు. ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలాగే సంస్కరణలను కూడ 'భ్రమ, భావజాలం' అని కొట్టిపారేసే వైఖరి ఒకటి వుంది. అది తప్పు. సంస్కరణలలో లేనిదానిని చూపిస్తే, ఉన్నదాని కంటె ఎక్కువ వున్నట్లు చూపిస్తే అది భ్రమ అవుతుంది. అంతా వుంది కాబట్టి ఇక ఉద్యమాలెందుకు అని దబాయిస్తే అది భావజాలం అవుతుంది. కాని సంస్కరణే భ్రమ కాదు, భావజాలం కాదు.

ప్రజా ఉద్యమాల నుండే సంస్కరణలు వస్తాయి కాబట్టి సంస్కరణల గురించి విడిగా ఆలోచించనవసరం లేదనీ, ఉద్యమించే హక్కు గురించి ఆలోచిస్తే చాలనీ కూడ వాదించవచ్చు. ఇది పాక్షిక సత్యం మాత్రమే. ఏ ఉద్యమమూ లేకపోతే సంస్కరణలు రావనేది ఒక చారిత్రక సత్యంగా (కొన్ని మినహాయింపులున్నప్పటికీ) ఒప్పుకోవచ్చు. కానీ ప్రతీ సంస్కరణ వెనక ఆ సంస్కరణనే డిమాండ్ చేసిన ఒక ఉద్యమం ఉండి తీరుతుందనేది సత్యం కాదు. సాధారణంగా జరిగేది ఏమిటంటే ఉద్యమాలు నిర్దిష్టమైన డిమాండ్లతో పాటు కొన్ని కొత్త విలువలనూ ఒక కొత్త భావ వాతావరణాన్నీ తీసుకొస్తాయి. ఆ వాతావరణంలో ఆ డిమాండ్లను దాటిపోయే సంస్కరణలు జరిగే అవకాశం ఉంటుంది. ప్రజాతంత్రవాదులూ పౌరహక్కుల ఉద్యమాలూ వ్యవస్థను విమర్శించడమే ఏకైక కర్తవ్యంగా పెట్టుకుని సంస్కరణలకు ఉండే అవకాశాన్ని విస్మరించడం వల్ల ఈ అవకాశం పూర్తిగా సద్వినియోగం కావడం లేదు. రాజకీయ పక్షాలకు అవసరం ఉన్నమేరకు, లేదా సదుద్దేశ్యాలున్న బ్యూరోక్రాట్లు పదవులలో ఉన్న మేరకు ఇది వినియోగం అవుతున్నది. పౌరహక్కుల ఉద్యమం ఈ అవకాశాన్ని సృజనాత్మకంగా వాడుకుంటే తన కర్తవ్యానికి మేలు చేయగలుగుతుంది.

7. రాజ్యాన్ని గురించి, సామాజిక ఆర్థిక వ్యవస్థ గురించి పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి ఉండవలసిన అవగాహన గురించి కూడ కొన్ని అభిప్రాయాలు ప్రచారంలో ఉన్నాయి. మనది 'వర్గ సమాజం' అని పౌరహక్కుల ఉద్యమం గుర్తించాలని చాలామంది

అంటుంటారు. పౌరహక్కుల ఉద్యమం గుర్తిస్తుంది. అయితే కేవలం వర్గ సమాజం అని కాదు. వర్గం, కులం, లింగం మొదలయిన అనేక రూపాల వ్యవస్థీకృత అసమానతలున్న సమాజంగా గుర్తిస్తుంది. అంతే కాదు, ఈ వ్యవస్థీకృత అసమానతలనుండి, అణచివేత నుండే హక్కుల లేమి, అతిక్రమణ, ఉల్లంఘన పుడతాయని కూడ గుర్తిస్తుంది.

అయితే మొదట్లో చెప్పినట్టు ఈ ఆధిపత్య వ్యవస్థలలో ఏ ఒక్కదానినీ (వర్గమైనా ఇంకొకటయినా) మిగిలిన వాటికంటే ప్రధానం లేక ప్రాథమికం అని పౌరహక్కుల ఉద్యమం భావించనవసరం లేదు. ఆ వివాదాన్ని రాజకీయ చర్చకు వదిలేసి ఒక్కొక్క రకమైన ఆధిపత్య వ్యవస్థకు ఉండే ప్రత్యేక లక్షణాలను, ఆ ప్రత్యేక లక్షణాల నుండి పుట్టే ప్రత్యేకమైన హక్కుల లేమినీ అతిక్రమణనూ ఈ ఉద్యమం అధ్యయనం చేస్తుంది. ఆ అధ్యయనం వెలుగులో ఆయా రంగాలలో హక్కులను పెంపొందించడంలోనూ పరిరక్షించడంలోనూ తాను నిర్వహించవలసిన కర్తవ్యాలను రూపొందించుకుంటుంది.

ఈ ఆధిపత్య వ్యవస్థలకు వ్యతిరేకంగా చరిత్రలో అనేక పోరాటాలు జరిగాయి. హక్కులు పుట్టాయి. సంస్కరణలు జరిగాయి. వాటి ప్రభావం ఈ వ్యవస్థలపైన ఉంది. వాటిలోని ఆధిపత్యం ఆ ప్రభావం వల్ల ఒక మేరకు బలహీనపడింది. ఆ ప్రగతిని కాపాడడానికి కృషి చేయడం, అది తిరోగమించకుండ చూడడం పౌరహక్కుల ఉద్యమ కర్తవ్యాలలో ఒకటి. మరిన్ని సంస్కరణల ద్వారా, పోరాటాల ద్వారా ఈ వ్యవస్థల చేత పీడితులయిన వారు స్వేచ్ఛా స్వాతంత్రాలను సమాన అవకాశాలనూ స్థితిగతులను పొందే అవకాశాన్ని సజీవంగా ఉంచడానికీ మెరుగుపరచడానికీ కూడ పౌరహక్కుల ఉద్యమం కృషి చేయాలి.

అంతేగానీ వర్గదోపిడీయే ప్రధానమైన అణచివేత రూపమనీ మన సమాజాన్ని వర్గసమాజంగా అర్థం చేసుకోవడమే సరైనదనీ భావించడం పౌరహక్కుల ఉద్యమ అవగాహన కాదు. ఆ అవగాహన పౌరహక్కుల ఉద్యమాన్ని సంకుచితం చేస్తుంది.

మరి రాజ్యం సంగతి? రాజ్యం అనగానే చాలామంది పౌరహక్కుల ఉద్యమకారులకు రాజ్యహింస గుర్తుకొస్తుంది కాబట్టి ముందు రాజ్యహింస గురించి రెండు మాటలు చెప్పుకుందాం. నక్సలైట్ ఉద్యమం పైన రాజ్యం ప్రయోగించిన హింసను వ్యతిరేకించడంతో పౌరహక్కుల ఉద్యమం తన కృషిని ప్రారంభించింది కాబట్టి తొలినాడు రాజ్యహింసే ముఖ్యమయిన పౌరహక్కుల సమస్య అని భావించిందంటే అర్థం ఉంది. సిపిఐ(ఎం-ఎల్) పార్టీలు రాజ్యాధికారం కోసం రాజ్యంతో తలపడుతున్నాయి కాబట్టి ఇప్పటికీ పౌరహక్కుల ఉద్యమం రాజ్యహింసకే ప్రాధాన్యం ఇవ్వాలని ఆ పార్టీలూ ఆ పార్టీల మేధావులూ భావించడంలోనూ అర్థం ఉంది. కానీ పౌరహక్కుల ఉద్యమకారులు సహితం రాజ్యహింసే ప్రధాన పౌరహక్కుల సమస్య అనుకోవడం సబబా? హింస అంటే భౌతిక హింసే కాదని అందరూ ఒప్పుకుంటారనుకుంటాను. ఒక వ్యక్తిని పోలీసులు పట్టుకొని

హింసించి చంపితే అది ఎక్కువ హింసా, లేక 'నువ్వు అంటరాని మనిషివి' అని వెలివేస్తే ఎక్కువ హింసా? ఈ తూకం ఎట్లా వేయాలి? ఒకవేళ భౌతికహింసే ఎక్కువ హింస అనుకున్నా, కుటుంబ వ్యవస్థ పెట్టే ఒత్తిడుల ఫలితంగా హత్యలకూ ఆత్మహత్యలకూ బలి అవుతున్న స్త్రీల సంఖ్య రాజ్యం చేతిలో చనిపోతున్న వారి సంఖ్యకు దాదాపు 20 రెట్లు ఉందని మనకు తెలుసు కదా. అప్పుడు కుటుంబ హింస రాజ్యహింస కంటే 20 రెట్లు తీవ్రమైన సమస్య కాదా?

ఈ రకంగా కొలతలూ తూకాలూ వేసి ఏది ప్రధానం అని నిర్ణయించడం కష్టమనుకుంటే, కనీసం అన్ని రకాల అణచివేత వ్యవస్థలనూ ఒకే ప్రాతిపదికన చూసి సమదృష్టితో పని చేయడం అవసరం. ఒకే ప్రాతిపదికన చూడడమంటే అన్నిటి స్వభావం ఒకటేననుకోవడం కాదు. నిజానికి దేని స్వభావం దానికి ఉంటుంది. పౌరహక్కుల ఉద్యమం చేయగల కృషి కూడ ఒక్కొక్క విషయంలో ఒక్కొక్క రకంగా ఉంటుంది. కానీ ప్రాధాన్యత ఒకటిగా ఉండాలి.

8. కాగా, రాజ్యం అంటే హింసేననుకోవడం సమగ్రమైన అవగాహన కాదు. రాజ్యం ప్రధానంగా చేసే పని సామాజిక వ్యవస్థలను కాపాడడం, స్థిరీకరించడం. దీని కోసం అది అనుల్లంఘనీయమైన నియమాలను ప్రకటిస్తుంది.(ఆధునిక కాలంలో ఇవి చట్టాల రూపంలో ఉంటాయి.) వాటిని నిర్బంధంగా అమలు చేస్తుంది. ఈ నిర్బంధంలో ఒక అంశం భౌతిక హింస.

ఈ మేరకు రాజ్యం అణచివేతను కాపాడే సాధనం. పీడితులకు శత్రువు.

అయితే రాజ్యంపైన వేరే రకమైన ఒత్తిడి కూడ ఉంటుంది. సామాజిక వ్యవస్థల చేత అణచివేతకు గురయ్యే పీడితులు వాటికి వ్యతిరేకంగా పోరాడి సాధించుకున్న విజయాలకు రాజ్యం గుర్తింపు ఇవ్వాలని (అంటే అణచివేతను ఆ మేరకు అదుపు చేసే చట్టాలు చేసి వాటిని కూడ నిర్బంధంగా అమలు చేయాలని) కోరుకుంటారు. ఆ విధంగా, వ్యవస్థలను కాపాడే రాజ్యం వ్యవస్థలలో వచ్చిన సంస్కరణలను కూడ కాపాడవలసి వస్తుంది. సంస్కరణలు కూడ 'వ్యవస్థ'లో భాగం అయిపోతాయి కాబట్టి అది కూడ దాని కర్తవ్యం అవుతుంది. మొదటి అవతారంలో రాజ్యం పీడిత ప్రజలకు శత్రువు. రెండవ అవతారంలో మిత్రుడు. ఇళ్లస్థలాలు లేని దళితులు రోడ్ల పక్కన గుడిసెలు వేసుకుంటే అది చట్టవిరుద్ధమైన ఆక్రమణ అని చెప్పి గుడిసెలు తొలగించడానికి బయలుదేరి వచ్చే రాజ్యాంగ యంత్రం దళితుల దగ్గరికి శత్రువుగా వస్తుంది. అదే దళితులను సవర్ణులు కులం పేరిట దూషించినా కొట్టినా వాళ్ల మీద ఎస్.సి, ఎస్.టి (అత్యాచారాల నిరోధక) చట్టం కింద కేసు పెట్టమని దళితులు రాజ్యానికి ఫిర్యాదు ఇచ్చినప్పుడు కులపరమైన అణచివేత నుండి తమను కాపాడే బాధ్యతగల మిత్రుడిగా రాజ్యం దగ్గరకు పోతారు. అన్ని పీడిత ప్రజాబృందాలూ రాజ్యాన్ని ఈ రెండు రూపాలలోనూ ఎదుర్కొంటాయి.

వీటిలో మొదటి కర్తవ్యాన్ని నిర్వర్తించడంలో చూపించే ఉత్సాహం రెండవ కర్తవ్యం నిర్వర్తించడంలో రాజ్యం చూపించదు. దానిపైన ఆధిపత్య శక్తుల ప్రత్యక్ష,పరోక్ష ప్రభావం, ఒత్తిడి ఉంటాయి. ఈ ద్వంద్వ వైఖరిని చూపించి 'రాజ్యం మీకు ఏమైనా చేస్తుందన్న భ్రమలు వదులుకోండి' అని ప్రజలకు ఉద్బోధించడం కన్నా, ఈ ద్వంద్వ వైఖరిని పోగొట్టడం కోసం, రాజ్యం ప్రజల హక్కుల పట్ల తనకున్న బాధ్యతను నిర్వర్తించేటట్లు చూడడం కోసం పౌరహక్కుల ఉద్యమం కృషి చేయడం ఉచితంగా ఉంటుంది. ఆ కృషి మొత్తంగా విజయం సాధించకపోవచ్చు. కానీ అసలే సాధించకుండ పోదు. సాధించిన మేరకు అది ప్రజలకు రక్షణ కల్పిస్తుంది. అంటే రాజ్యం ప్రజలకు శత్రువు అనే విషయాన్ని సందర్భోచితంగా చెప్పినట్టే, అది ఎక్కడ మిత్రుడిగా వ్యవహరించాలో అక్కడ ఆ కర్తవ్యాన్ని ప్రజల హక్కుగా గుర్తించి ఒత్తిడి పెట్టడం అవసరం.

రాజ్యం అణచివేత వ్యవస్థల సంరక్షణకు తనను తాను జవాబుదారు చేసుకుంది కాబట్టి ఆ వ్యవస్థలలోని అన్యాయానికి కూడ జవాబుదారు కావలసి వచ్చింది. ఇది కాలక్రమంలో రాజ్యానికి సంక్షేమ బాధ్యతను కట్టబెట్టింది. అన్యాయానికి గురయిన వాళ్ళు హింసకు పాల్పడడానికి వీలు లేదని శాసించిన రాజ్యం ఆ అన్యాయాన్ని ఒక మేరకయినా అదుపు చేసే సంక్షేమ బాధ్యతను తన మీద వేసుకోక తప్పలేదు. పాశ్చాత్య దేశాలలో వామపక్ష ఉద్యమాలు (తమ విమర్శ ద్వారాను, పోరాటాల ద్వారాను) ఈ మార్పుకు చాలా దోహదం చేశాయి. కార్మిక చట్టాలు ఈక్రమంలోనే వచ్చాయి. మన బోటి మూడవ ప్రపంచ దేశాలలో సంక్షేమ చట్టాలు ఇంకా ఎక్కువే ఉన్నాయి. వీటి అమలు విషయంలోకూడ ఒత్తిడి లేనిదే పని జరగదన్న నీతి వర్తిస్తుంది. అది పౌరహక్కుల ఉద్యమం చేపట్టవలసిన ఒక కృషి. ఈకృషిలో రాజ్యాన్ని పీడిత ప్రజల శత్రువుగా కాక సంక్షేమ బాధ్యత నిర్వర్తించడం ద్వారా వాళ్ల ప్రయోజనాలను కాపాడవలసిన శక్తిగా చూడాలి. ఈ బాధ్యతను మొత్తంగానే తొలగించడానికి ప్రపంచ పెట్టుబడిదారీ వ్యవస్థ తీవ్రంగా ఒత్తిడి పెడుతున్న ప్రస్తుత దశలో దానినొక అర్థవంతమైన ప్రజాతంత్ర విలువగా గుర్తించి కాపాడుకునే కృషి చేయాలి. అంతేగానీ 'ఆ బాధ్యత ఒట్టి బూటకం అని ఇప్పుడు రుజువయిపోయింది' అని దానిని కొట్టి పారేయడం పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి తగిన వైఖరి కాదు.

వలసలుగా ఉండి వలసపాలన నుండి విముక్తి పొందిన మూడవ ప్రపంచ దేశాలలో రాజ్యానికి సంక్షేమ కర్తవ్యంతో పాటు అభివృద్ధి సాధించే కర్తవ్యం కూడ వచ్చింది. ఇందులో సోషలిస్టు ప్రభావం చాలా ఉంది. పెట్టుబడిదార్ల ఆస్తులనూ లాభాలనూ కాపాడే బాధ్యత తన మీద వేసుకున్న రాజ్యం, ఆ పెట్టుబడిదార్లకు లాభసాటిగా కనిపించని అభివృద్ధి పనులు తానే చేపట్టవలసి వచ్చింది. తమ ఊరికి రోడ్డు వేయమనీ తమ పొలాలకు సాగునీరు ఇచ్చే ఆనకట్టలు కట్టమనీ ప్రజలు ప్రభుత్వాన్ని కోరేటప్పుడు రాజ్యాన్ని శత్రువుగా కాక అభివృద్ధి సాధించే ప్రజానుకూల శక్తిగా చూస్తారు. ఈ కర్తవ్యంలో కూడ

బలవంతుల పట్ల పక్షపాతం ఉంటుంది కాబట్టి దీనిని కూడ భ్రమ అని కొట్టిపారేయొచ్చు. దాని బదులు రాజ్యానికి ఉండే ఈ అభివృద్ధి కర్తవ్యాన్ని పెట్టుబడిదారీ లాభార్జన సూత్రాన్ని అదుపు చేసే ఒక ప్రజాతంత్ర విలువగా గుర్తించి కాపాడుకోవడానికి కృషి చేయడం పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి ఉచితమైన వైఖరి అవుతుంది.

మరొక విషయం కూడ చెప్పుకోవాలి. రాజ్యం ఏ కర్తవ్యాలు నిర్వర్తిస్తుందనేది ఎంత ముఖ్యమో అది ఆ కర్తవ్యాలను ఏ పద్ధతిలో నిర్వర్తిస్తుందనేది కూడ అంతే ముఖ్యం. సామాజిక వ్యవస్థలన్నిటినీ బల ప్రయోగంతో కాపాడే కర్తవ్యంతో పాటు ఆ వ్యవస్థలలోని సంస్కరణలను కాపాడడం, సంక్షేమాన్ని అందియ్యడం, అభివృద్ధి సాధించడం కాలక్రమంలో రాజ్యం కర్తవ్యాలుగా మారాయని చూసాం. అదే విధంగా ఈ కర్తవ్యాలను నిర్వర్తించే పద్ధతిలో కూడ మార్పులు వచ్చాయి. ఏక వ్యక్తి నియంతృత్వం నుండి పార్లమెంటరీ ప్రజాస్వామ్యం దాకా పరిపాలనా పద్ధతులు మారాయి. పరిపాలనా విధానాలలో ప్రజాస్వామ్యం పెరిగే కొద్దీ రాజ్యం ప్రజల అవసరాలకు (ఆ మేరకు) తలఒగ్గక తప్పదు. సంస్కరణలకు చోటు పెరుగుతుంది, సంస్కరణల అమలుకు అవకాశం పెరుగుతుంది. మార్పు సాధించుకునే రాజకీయ స్వేచ్ఛ పెరుగుతుంది. చట్టసభలే చట్టాలు చేయాలనీ ఆ చట్టాలు ప్రజల ప్రాథమిక హక్కులకు లోబడి వుండాలనీ ఆ చట్టాల ప్రకారమే పరిపాలన జరగాలనీ అది జరుగుతున్నదీ లేనిదీ పర్యవేక్షించే స్వతంత్రమైన అధికారం న్యాయస్థానాలకు వుండాలనీ ఈ వ్యవస్థను నిర్భయంగా విమర్శించే స్వాతంత్రం ప్రజలకుండాలనీ ఈ ప్రజాస్వామ్యం అంటుంది. ఇది చెప్పుకోవడానికి ఉన్నంత గంభీరంగా ఆచరణలో వుండదని మనకు తెలుసు. అయినప్పటికీ ఇది రాజ్యానికి ప్రజలపట్ల ఇచ్చే జవాబుదారీతనం వట్టి బూటకం కాదు. రాజ్యం కర్తవ్యం ఒకటే అయినా ఆ జవాబుదారీతనం ప్రజలకు ప్రజాస్వామిక అవకాశాలు ఇస్తుంది. వాటిని పెంపొందించుకునే కృషి ఒక అర్థవంతమైన కృషి. ఒక అవసరమైన కృషి. పౌరహక్కుల ఉద్యమం చేపట్టవలసిన కృషి.

కాబట్టి పౌరహక్కుల దృక్పథానికి రాజ్యం అంటే వట్టి అణచివేత కాదు, వట్టి హింస కాదు. రాజ్యం అంటే ఇవన్నీ, ఇదంతా కూడా.

రాజ్యంలో ప్రజాస్వామ్యం కోసం వెతికే బదులు, ప్రజలు తమ జీవితాలను తామే పరిపాలించుకునే స్థితి కోసం పౌరహక్కుల ఉద్యమం కృషి చేయకూడదా అని అడగవచ్చు. ఈ విషయాన్ని వివరంగా చర్చించడానికి ఇది సందర్భం కాదు. కానీ ఒకటి మాత్రం చెప్పవచ్చు. రాజ్యాంగ వ్యవస్థలో ప్రజాస్వామ్యం పెరిగేకొద్దీ ప్రజల స్వయంపరిపాలన మరింత చేరువ అవుతుంది కాబట్టి దానిని గౌరవించడం, కాపాడుకోవడం అవసరం.

9. పోరాడే హక్కు అన్ని హక్కులకూ ప్రామాణికం కాకపోయినా అది చాలా ముఖ్యమైన హక్కు. పౌరహక్కుల ఉద్యమం దానిని సమర్థిస్తుంది, దానిని కాపాడడానికి

కృషి చేస్తుంది.

అయితే పోరాడే హక్కును సమర్థించడం అంటే, ఉద్యమక్రమంలో పోరాటకారులు చేపట్టే అన్ని చర్యలనూ సమర్థించడం, వాళ్ళ సమాజాన్ని గురించి చేసే వ్యాఖ్యానాలన్నిటినీ సమర్థించడం, వాళ్ల పోరాట పంథానూ వ్యూహాలనూ ఎత్తుగడలనూ సమర్థించడం అని కాదు.

పౌరహక్కుల ఉద్యమం సమర్థించేది పోరాడే హక్కును, పోరాట లక్ష్యాలలోని ప్రజాస్వామిక అంశాలను. అంటే ఆధిపత్యాన్నీ అసమానతనూ తిరస్కరించి సమానత్వాన్ని పెంచే అంశాలను. సమర్థించడమే కాక, పోరాట హక్కును కాపాడడానికీ, పోరాట లక్ష్యాలలోని ప్రజాస్వామిక అంశాలను సమాజంలో చర్చకు పెట్టి వాటికి సామాజిక ఆమోదం కల్పించడానికీ కూడ పౌరహక్కుల ఉద్యమం కృషి చేస్తుంది.

అయితే పోరాటాలలో ఇవే కాక వేరే విషయాలు చాలా వుంటాయి. వ్యూహాలు, ఎత్తుగడలు, సిద్ధాంత వ్యాఖ్యలు, మొదలయినవి వుంటాయి. వాటిని సమర్థించడం, వాటికి సమాజంలో మద్దతు సంపాదించడం పౌరహక్కుల ఉద్యమం కర్తవ్యం కాదు. పోరాట లక్ష్యాలలోని ప్రజాస్వామిక అంశాలకు సామాజిక మద్దతు సమీకరించడం వరకే పౌరహక్కుల ఉద్యమం కర్తవ్యం. ఈ పని విజయవంతంగా చేయాలంటే అది స్వతంత్రంగా పని చేయాలి. పోరాటాల నిర్మాణం నుండి, వ్యూహాల నుండి స్వతంత్రంగా వుంటేనే పోరాట లక్ష్యాన్ని సమాజంలో చర్చకు పెట్టి పోరాడే హక్కుకు మద్దతు సమీకరించ గలుగుతుంది.

స్థూలంగా చెప్పాలంటే పీడిత ప్రజల అవసరాల నుండీ ఆకాంక్షల నుండీ పుట్టే ప్రతీ రాజకీయ ఉద్యమంలోనూ రెండు అంశాలుంటాయి. ఒకటి, ఆ ఉద్యమ ఆకాంక్ష, అందులోని ప్రజాస్వామ్య విలువలు. రెండు, ఆ ఉద్యమానికి ప్రత్యేకమైన రాజకీయ అవగాహన, పంథా, వ్యూహాలు, ఎత్తుగడలు. పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి మొదటి అంశంతోనే గానీ రెండవ దానితో అవసరం లేదు. రెండవ దానినుండి ఎంత దూరం వుంటే మొదటి విషయంలో అంత మేలు చేయగలుగుతుంది. అంతే కాదు, ఈ రెండవ విషయంలో పౌరహక్కులకూ ప్రజాస్వామ్య విలువలకూ నష్టకరమైనది ఏమైనా వుంటే దానిని విమర్శించాలి కూడ. దానిని సవరించుకొమ్మని సూచనలు, సలహాలు ఇవ్వాలి కూడ. ఉద్యమ లక్ష్యాలలోని ప్రజాస్వామ్య విలువలను మనం గౌరవిస్తాం. సమాజంలో వాటికి మద్దతు సమీకరిస్తాం. అయితే ఉద్యమ పంథాకు గానీ విధానాలకు గానీ సమాజంలో మద్దతు సమీకరించవలసిన పని లేదు. అంతేకాక అందులో ప్రజాస్వామ్య దృక్పథానికి అభ్యంతరకరంగా కనిపించిన విషయాలను విమర్శిస్తాం.

ఎందుకు విమర్శించాలి? పౌరహక్కుల పరిభాష ప్రధానంగా న్యాయాన్యాయాల పరిభాష. వ్యవస్థలో ఎక్కడ అన్యాయం వున్నా ఆ అన్యాయాన్ని మనం వ్యతిరేకించడమే

కాక, అన్యాయానికి వ్యతిరేకంగా ఉద్యమించే హక్కు ప్రజలకు వుందని చెప్తాం. దానిని కాపాడడానికి కృషి చేస్తాం. అటువంటప్పుడు అన్యాయానికి వ్యతిరేకంగా పుట్టిన ఉద్యమాలు తామే అన్యాయంగా ప్రవర్తిస్తే చూస్తూ ఊరుకోవడం పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి తగదు. అటువంటి చర్యలను విమర్శించవలసిందే. ప్రయోజనాలు, లేక అవసరాల పరిభాషలో మాట్లాడే ఉద్యమమయితే మౌనంగా వుండగలదు. విలువల పరిభాషలో మాట్లాడే ఉద్యమం మౌనంగా వుండజాలదు. పౌరహక్కుల ఉద్యమం విలువల పరిభాషలో మాట్లాడుతుందంటే అర్థం అది సమాజంలోని విభిన్న ప్రయోజనాలనూ అవసరాలనూ పరిగణనలోకి తీసుకోదని కాదు. తీసుకుంటుంది. తీసుకొని కూడ ప్రయోజనాల పరిభాషలో కాక విలువల పరిభాషలో మాట్లాడుతుంది. అటువంటి ఉద్యమం విలువలకు భంగం కలిగినప్పుడు మౌనంగా వుంటే దాని మాటలకే విలువ లేకుండా పోతుంది. తన కర్తవ్యంలో విఫలం అవుతుంది కూడ. అటువంటి సందర్భాలలో మౌనంగా వుండడానికి వీలు లేదు. విమర్శించాల్సిందే.

ఈ విమర్శ పౌరహక్కుల ఉద్యమంలో చాలామందికి మింగుడుపడని విషయం అయింది. అది మింగుడుపడక పోవలసిన అవసరమేమీ లేదు. నిజానికి మింగుడుపడకపోవడం కొన్ని సందర్భాలలో మాత్రమే జరుగుతున్నది. సి.పి.ఐ (ఎం.ఎల్) పార్టీలు పాల్పడే అప్రజాస్వామిక చర్యలను విమర్శించడం చాలామందికి మింగుడు పడడం లేదు. ఉద్యమించే హక్కును గుర్తిస్తున్నామంటూ ఉద్యమాల చర్యలను విమర్శించడం ఏమిటని ప్రశ్నిస్తున్నారు. కానీ మాదిగ రిజర్వేషన్ పోరాట సమితి లక్ష్యాన్ని సమర్థిస్తూ కూడ, వాళ్ల ప్రచారంలో వాళ్లు మాలలను తమ ప్రధాన శత్రువులుగా చూపించడాన్ని మనం విమర్శించినప్పుడు అది మనకు సులభంగానే మింగుడుపడింది. 'సమర్థిస్తున్నామంటూ విమర్శించడం సబబా?' అని ఎవరికీ సందేహం రాలేదు. లక్ష్యాన్ని సమర్థించడానికీ పద్ధతులను విమర్శించడానికీ మధ్య వైరుధ్యం వుందని అప్పుడు ఎవరికీ అనిపించలేదు. నిజానికి వాటి మధ్య వైరుధ్యమేమీ లేదు. తెలంగాణా ఉద్యమకారులు తమ ప్రాంతానికి జరిగిన అన్యాయానికి వ్యతిరేకంగా ఉద్యమించడం న్యాయమయిన పోరాటమేననీ, ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్రం డిమాండ్ చేయడం కూడ ఒక హక్కేననీ ఒప్పుకుంటూ కూడ మనం ఆ ఉద్యమం ఆ ప్రాంతాలకు చెందిన పేద, దళిత, పీడిత వర్గాలకు ఏం చేస్తుందని నిలదీసాం. కరపత్రాలలోనూ ఉపన్యాసాలలోనూ ఈ ప్రశ్న వేసాం. ఇది అసంబద్ధమైన విమర్శ అని పౌరహక్కుల సంఘం సభ్యులెవరూ అభ్యంతరం చెప్పలేదు. నిజానికి ఈ విమర్శలో అసంబద్ధత ఏమీ లేదు.

ఉద్యమాలను విమర్శించడాన్ని దిగమింగలేక పోవడం ఒక్క నక్సలైట్ల విషయంలోనే. అప్పుడు మాత్రమే తాత్విక సందేహాలు వస్తున్నాయి. 'ఉద్యమించే హక్కునూ ఉద్యమ లక్ష్యాన్నీ సమర్థిస్తున్నామంటూ ఉద్యమాల చర్యలను విమర్శించడం శత్రువుతో చేతులు

కలపడం కాదా?' అనీ 'అది ప్రజల మనో నిబ్బరాన్ని నీరుకార్చదా?' అనీ సందేహాలు వస్తున్నాయి. ఆ ఒక్క సందర్భంలో మాత్రమే సందేహాలు వస్తున్నాయి కాబట్టి అవి తాత్విక సందేహాలు కావనేది స్పష్టమే. అవి ఆ ఉద్యమాల ప్రయోజనాలు దెబ్బతింటాయన్న ఆందోళనతో లేవదీస్తున్న అభ్యంతరాలు. సిపిఐ (ఎంఎల్) పార్టీల సభ్యులు, అనుయాయులు, ఆ పార్టీల క్రమశిక్షణకు లోబడి వుండేవారు చాలామంది పౌరహక్కుల ఉద్యమ కార్యకర్తలుగా వున్నారు. ఆ పార్టీల ప్రయోజనాలకు పౌరహక్కుల ఉద్యమం ఉపయోగపడాలే తప్ప వాటి అప్రజాస్వామిక ప్రవర్తనను విమర్శించడం ద్వారా వాటి ప్రయోజనాలను దెబ్బతీయడానికి వీలులేదని అడ్డంపడుతున్నారు. మాదిగ రిజర్వేషన్ పోరాట సమితి కార్యకర్తలొక వందమంది, ప్రత్యేక తెలంగాణ ఉద్యమకారులొక వందమంది పౌరహక్కుల సంఘంలో సభ్యులుగా వుండివుంటే ఆ ఉద్యమాలను విమర్శించడం కూడ పౌరహక్కుల సంఘానికి సాధ్యం అయ్యేది కాదు.

10. 'ప్రజలు తమ సమస్యల పరిష్కారానికి తమకు తోచిన మార్గాలు ఎంచుకుంటారు. వాటిని విమర్శించడానికి మనం ఎవరు?' అనేది ఈ సందర్భంలో తరచుగా వినిపించే వాదన.

ప్రజల సమస్యలనుండి పుట్టిన ఉద్యమాలు చేసే పనులన్నిటినీ 'ప్రజలు చేసే పనులు' అనడం సరయినది కాదు. అయితే ఒకవేళ ప్రజలే ఆ నిర్ణయం (మెజారిటీగానయినా ఏకగ్రీవంగా నయినా) చేసినా అది అప్రజాస్వామికం అయితే విమర్శించవలసిందే. ఒక ఊరి ప్రజలందరూ కలిసి ఒక వ్యక్తికి చేయని తప్పుకు శిక్షవేస్తే ఆ పని ప్రజలు చేసారు కాబట్టి విమర్శించకూడదని ఊరుకోము.

అయితే ప్రజాఉద్యమాలు చేసే పనులన్నీ ప్రజలు చేసేవేననడం సరయిన అవగాహన కాదు. ఉద్యమంలో ప్రజలుంటారు. ఉద్యమాన్ని నడిపించే సంస్థలు లేక పార్టీలు వుంటాయి. ఇవి వేరు వేరు. అంటే అర్థం ఆ సంస్థకు లేక పార్టీకి ప్రజలతో సంబంధం లేదనీ ఆ ఉద్యమంలో ప్రజలు లేరనీ కాదు. ఏమేరకు వుంటే ఆ మేరకు గుర్తించాల్సిందే. కానీ మద్దతు ఎంత వున్నా ప్రజల భాగస్వామ్యం ఎంత వున్నా ఉద్యమాన్ని నిర్వహించే సంస్థల నిర్ణయాలనూ చర్యలనూ ప్రజల నిర్ణయాలు, ప్రజల చర్యలూ అనడం సరయినది కాదు. వాటిని ఆ ఉద్యమకారులు నిజంగానే ప్రజలలో చర్చకు పెట్టి మెజారిటీ ప్రజాభిప్రాయం ప్రకారం నడచుకుంటే తప్ప. ఉద్యమకారులు చాలా అరుదుగా మాత్రమే అంత ప్రజాస్వామికంగా వ్యవహరిస్తారు. అది తమకు సాధ్యం కాదని కూడ (సకారణంగానే కావచ్చు) భావిస్తారు. దేనినయినా ప్రజాఉద్యమం అంటున్నామంటే అర్థం అది ప్రజలు తమకోసం తాము నడుపుకుంటున్న ఉద్యమమని కాదు. అటువంటి ఉద్యమాలు అతి కొద్ది సంఖ్యలో వుంటాయి. అదే నిర్వచనం అయితే ఈ రోజా ప్రజా వుద్యమాలుగా గుర్తిస్తున్న వాటిలో కొన్నిటికి మాత్రమే ఆ పేరు పెట్టగలం. ప్రజల న్యాయమైన సమస్యల

నుండి పుట్టి వాటికి పరిష్కారం చూపించే ప్రయత్నం చేసే సంఘటిత ఉద్యమాలను ప్రజా ఉద్యమాలుగా గుర్తిస్తున్నాం. అటువంటి ఉద్యమాలలో ప్రజలుంటారు. వారి సమస్యలూ ఆకాంక్షలూ ఆరాటాలూ వుంటాయి. ఉద్యమానికి నాయకత్వం వహించే సంస్థ అంటుంది. ఆ సంస్థకు ఒక నిర్మాణం వుంటుంది. ఒక పని పద్ధతి వుంటుంది. ప్రజల సమస్యల గురించి, వాటి పరిష్కారం గురించి ఆ సంస్థకు ఒక ఆలోచన, ఒక దృక్పథం వుంటాయి. ఇవన్నీ ప్రజలవేననలేము. ఉద్యమ ఆలోచనలు, నిర్ణయాలు, చర్యలూ ప్రజల ఆలోచనలు, నిర్ణయాలు, చర్యలేననలేము. ప్రజల మద్దతు, ఆమోదం, భాగస్వామ్యం ఏ మేరకు వుంటే ఆ మేరకు గుర్తిస్తాము. అంతే తప్ప తమ నిర్ణయాలను ప్రజల నిర్ణయాలుగా, తమ చర్యలను ప్రజల చర్యలుగా వర్ణించడానికి ఉద్యమాలు చేసే ప్రయత్నంలో పౌరహక్కుల సంఘం భాగం కాజాలదు. ఉద్యమాలు విమర్శను తప్పించుకోవడానికి లేక తమ చర్యలకు సాధికారత కల్గించడానికి ఆ రకమైన పరిభాష ఉపయోగిస్తాయి. పౌరహక్కుల ఉద్యమం ఆ పరిభాష ఉపయోగించడం సరయినది కాదు. తాము అణచివేయజూసే ఉద్యమాలకు ప్రజల మద్దతే లేదనీ ప్రజల భాగస్వామ్యమే లేదనీ ప్రభుత్వం ఒకవైపు అంటే, తమ నిర్ణయాలన్నీ ప్రజల నిర్ణయాలే, తమ చర్యలన్నీ ప్రజల చర్యలేననీ ఉద్యమకారులు మరొకవైపు ప్రకటిస్తారు. పౌరహక్కుల ఉద్యమం ఈ రెండు వైఖరులనూ తిరస్కరించి ఏ చర్యకు ఎవరు బాధ్యులు, దానిలో ప్రజల భాగస్వామ్యం ఏ మేరకు వుంది, భాగస్వామ్యం కల్పించే నిర్మాణము, విధానము ఏ మేరకు వున్నాయి అనేది వాస్తవికంగా చూడాలి.

అయినా ఒకవేళ ప్రజలే ఏకగ్రీవంగా చేసిన పనయినా అది అన్యాయం అయితే అన్యాయం అనవలసిందే.

వాళ్లు (ప్రజలయినా ప్రజా ఉద్యమ నాయకత్వమైనా) సమస్యల నడుమన వుండి ఒక నిర్ణయం తీసుకుంటారనీ సమస్యలకు దూరంగా వుండే పౌరహక్కుల ఉద్యమకారులు దానిపైన తీర్పు ఎట్లా చెప్పగలుగుతారనీ అడుగుతారు. తొందరపడి ఒక తీర్పు చెప్పాలనిగానీ వాళ్లు ఎదుర్కొంటున్న సమస్యలను లెక్కలోకి తీసుకోకుండ న్యాయాన్యాయాలు తేల్చాలని కానీ పౌరహక్కుల ఉద్యమం భావించదు. కానీ ఆ పేరుమీద ఉద్యమకారుల అప్రజాస్వామిక చర్యలను విమర్శనుండి కాపాడలనుకోవడం సరయినది కాదు. ఆ చర్యలకు బాధ్యులయిన పోరాటకారుల కష్టాలెంత ముఖ్యమో వాటివల్ల నష్టపోయే వారి హక్కులు కూడ పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి కనీసం అంతే ముఖ్యం కావలసి వుంటుంది.

11. ఉద్యమకారులు అప్రజాస్వామికంగా ప్రవర్తిస్తే పౌరహక్కుల ఉద్యమం విమర్శించవలసి వుంటుందని అన్నాను. సమాజం పౌరహక్కుల ఉద్యమం మీద ఒత్తిడి ఎక్కువగా పెట్టేది ఉద్యమకారుల హింసను ఖండించాలని. హింసను ఖండించడం,

అప్రజాస్వామిక చర్యలను ఖండిచడం ఒకటి కాదు. రెండవది హక్కుల ఉద్యమం తప్పనిసరి కర్తవ్యం. మొదటిది అన్ని సందర్భాలలోనూ అవసరం కాదు. అప్పుడప్పుడు మాత్రమే అవసరం అవుతుంది. అయితే అప్రజాస్వామిక చర్యలు హింసాత్మక రూపం తీసుకున్నప్పుడు వాటివల్ల జరిగే నష్టం ఎక్కువ వుంటుంది కాబట్టి పోరాటకారులు అమాయకులను చంపిన ఘటనలు, సామాన్య ప్రజలను చంపిన ఘటనలు, తప్పుడు అభియోగాలతో ఒక వ్యక్తిపైన దాడిచేసిన ఘటనలు, ఇతరుల న్యాయమైన హక్కులను బలప్రయోగంతో అణచివేసిన ఘటనలు విమర్శకు గురి అవుతాయి. ఇక్కడ విమర్శకు గురి అయ్యేది ప్రధానంగా ఆ చర్యలలోని అప్రజాస్వామిక లక్షణం. అది హింసాత్మక రూపం తీసుకున్నప్పుడు దానివల్ల జరిగే నష్టం ఎక్కువ వుంటుంది కాబట్టి విమర్శించవలసిన ఆవశ్యకత ఎక్కువ వుంటుంది. హింసాత్మకం అయినా కాకున్నా అప్రజాస్వామిక చర్యలను తప్పనిసరిగా ఖండించాల్సిందే.

'పోరాటకారుల అప్రజాస్వామిక చర్యలను ఖండించాలి. అవి హింసాత్మక రూపం తీసుకున్నప్పుడు అవశ్యం ఖండించాలి' అనడం వేరు, హింసను 'ప్రజాస్వామిక హింస - అప్రజాస్వామిక హింస' అని వర్గీకరించి, మొదటిదానిని సమర్థించాలనీ రెండవదానిని విమర్శించాలనీ అనడం వేరు. జీవించే హక్కుకు ప్రాముఖ్యం ఇచ్చే పౌరహక్కుల ఉద్యమం ఏ హింసనూ సమర్థించజాలదు. హింసకుగల సామాజిక మూలాలను చూడగలదు. అది అన్యాయం నుండి అణచివేత నుండి పుట్టిన హింస అయితే ఆ హింసకు పాల్పడిన వ్యక్తిపట్ల సానుభూతి చూపించమనీ ఉదారంగా వ్యవహరించమనీ సమాజానికీ చట్టానికీ చెప్పగలదు. ఆ దిశగా చట్టంలోనూ న్యాయవ్యవస్థలోనూ సంస్కరణలు తేవడానికి కృషి చేయగలదు. అటువంటి ఘటనలు పునరావృతం కాకుండ వుండడానికి ఆ సామాజిక మూలాలను సంస్కరించమని సమాజంపైన ఒత్తిడి పెట్టగలదు. కొన్ని ప్రత్యేకమైన సందర్భాలలో, హింసాత్మక చర్యకు పాల్పడిన వ్యక్తిపట్ల సమాజం నుండి, న్యాయ వ్యవస్థ నుండి పౌరహక్కుల ఉద్యమం కోరుకునే ఉదారవైఖరి పూర్తి క్షమాభిక్ష - అంటే శిక్ష నుండి పూర్తి మాఫీ ఇవ్వడం - దాకా పోవచ్చు. అది ఆ సందర్భాన్ని బట్టి, పరిస్థితిని బట్టి వుంటుంది. అంతే తప్ప హింసను ప్రజాస్వామిక హింస - అప్రజాస్వామిక హింస అని వర్గీకరించడం పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి తగని పని. ఎంత క్రూరుడి గురించయినా 'వీడిని చంపవలసిందే, వీడిని చంపడం ప్రజాస్వామిక చర్యే' అని తీర్పు చెప్పటం పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి ఎట్లా సాధ్యం అవుతుంది? అతని క్రూరత్వానికి గురయిన వాళ్లు అతనిని చంపితే, వాళ్లు ఆ స్థితికి నెట్టబడ్డారు కాబట్టి, ఆ స్థితి వాళ్లకు కలగకుండ చట్టం కాపాడలేక పోయింది కాబట్టి, వాళ్ల చర్యపట్ల చట్టం, సమాజం ఉదారంగా వ్యవహరించాలని చెప్పడం సాధ్యం అవుతుంది. తప్పంతా వాళ్లమీద పెట్టి వాళ్లను కాపాడలేక పోయిన వ్యవస్థలు తప్పించుకోవడానికి వీలులేదని చెప్పడం సాధ్యం అవుతుంది. నేరం తీవ్రత పరిస్థితులను

బట్టి వుంటుందనేది ఒక ప్రజాతంత్ర సూత్రమే. దుర్మార్గులను హతమార్చే హక్కు వుంటుందనేది ప్రజాతంత్ర సూత్రం కాదు. చంపదగ్గ దుర్మార్గులు ఎవరు అనే నిర్ణయం ఎవరికి వారు చేసుకుంటారు కాబట్టి ఇది అరాచక పరిస్థితులకు దారితీయగలదు.

పైగా, ప్రజాస్వామిక హింస - అప్రజాస్వామిక హింస అనే వర్గీకరణ చేస్తున్న వాళ్ల ఉద్దేశ్యం, ఒక్కొక్క హింసాత్మక ఘటనకూ దానిని అన్వయింపజేసి నిర్ణయించాలని కాదు. దానికి కొంతయినా అర్థం వుంటుంది. వాళ్ల ఉద్దేశ్యం, మొత్తంగానే ప్రజా ఉద్యమాలూ, విప్లవకారులూ చేసేదంతా ప్రజాస్వామిక హింసేననీ, పాలకవర్గాలూ రాజ్యాంగ యంత్రమూ చేసేది మాత్రం అప్రజాస్వామిక హింస అనీ వాదించడం. అందుకోసమే ఈ వర్గీకరణ ప్రతిపాదిస్తున్నారు. ఈరకంగా ఒక వర్గం చేసే హింస మొత్తంగా 'ప్రజాస్వామికం' అనే వాదన అసలే చెల్లదు. ఉదాహరణకు ఉద్యమకారులు క్రూరుడయిన ఒక భూస్వామిని చంపుతారనుకుందాం. వాదన కోసం ఈ ఘటనను 'ప్రజాస్వామిక హింస' అందాం. ఆ కేసు కోర్టులో విచారణకు వచ్చినప్పుడు ఆ భూస్వామి జీతగాడు తన మృత యజమానిపట్ల విధేయతకొద్దీ వద్దన్నా వినకుండ సాక్ష్యం చెప్తానని తయారవుతాడు. అతనిని ఆపడం కోసం ఉద్యమకారులు అతనిని కూడ చంపుతారు. ఇది కూడ ప్రజాస్వామిక హింసేనా? ఆ తరువాత ఆ జీతగాని తమ్ముడు న్యాయమైన ఆగ్రహం కొద్దీ పోలీస్ ఇన్‌ఫార్మర్‌గా మారతాడు. ఉద్యమకారులు అతనిని కూడ చంపుతారు. అది కూడ ప్రజాస్వామిక హింసేనా?

ఇది ఊహాజనితమైన ఉదాహరణ కాదు. సాయుధ పోరాటాలు నడుస్తున్న ప్రాంతాలలో ఇటువంటి ఉదాహరణలు కొల్లలు. వాళ్లుచేసే హత్యలలో పదిశాతం కూడ క్రూరుడయిన భూస్వామిని చంపడం వంటి 'ప్రజాస్వామిక హత్యలు' కావు. కాబట్టి ప్రజాస్వమిక హింస - అప్రజాస్వామిక హింస అనే వర్గీకరణ వల్ల వాళ్లకు పెద్దగా ఉపయోగం లేదు. టోకున వాళ్లు చేసేదంతా ప్రజాస్వామిక హింసేనని నిర్వచించిపారేస్తే తప్ప.

12. కాబట్టి ప్రజాస్వామిక హింస - అప్రజాస్వామిక హింస అనే అర్థరహితమైన వర్గీకరణను విడిచిపెట్టడం అవసరం. అట్లాగని హింసకు వుండే సామాజిక నేపథ్యాన్ని మొత్తంగా ఉపేక్షించి ఏ హింస అయినా జీవించే హక్కుకు భంగకరం కాబట్టి హింసను మొత్తంగా ఖండించాలని వాదించనవసరం లేదు. హింసను మొత్తంగా ఖండించవలసిన అవసరం గానీ, ప్రజాస్వామిక హింస అని పేరు పెట్టి కొన్ని రకాల హింసను సమర్థించవలసిన అవసరంగానీ పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి లేదు.

మనమిక్కడ భౌతిక హింస గురించి మాట్లాడుకుంటున్నాం. కానీ సామాజిక వ్యవస్థలోని అసమానతల నుండి, అణచివేత నుండి పుట్టే ఆకలి, నిరక్షరాస్యత, అంటరానితనం, పేదరికం, అస్వతంత్రత మొదలయినదంతా కూడ ఒక రకమైన హింసే.

దీనిని వ్యవస్థాగత హింస అందాం.

పేదలు, పీడితులు, పీడిత ప్రజా ఉద్యమాలు చేసే భౌతిక హింసకు ఈ వ్యవస్థాగత హింసను నేపథ్యంగా చూడాలి. ఆ సామాజిక నేపథ్యంలో ఈ హింసను అర్థం చేసుకోవాలి. అర్థం చేసుకొమ్మని సమాజానికి నచ్చచెప్పాలి. ఇది కేవలం రాజకీయ ఉద్యమాలూ పోరాటకారులూ చేపట్టే హింసకే కాదు, సాధారణ నేరాలలో వుండే హింసకు కూడ వర్తిస్తుంది. ఈ పని పౌరహక్కుల ఉద్యమం చేయగలగాలంటే తాను హింస చేసే వాళ్లకు దూరంగా వుండాలి. హింస ప్రయోగించే ఉద్యమకారులతో చెట్టపట్టాలు వేసుకొని తిరుగుతూ, హింసకుగల సామాజిక నేపథ్యం చూడాలని సమాజానికి నచ్చజెప్పాలని చూస్తే సమాజం విశ్వసించదు.

హింసను సామాజిక నేపథ్యంలో చూడడం అంటే ఆ నేపథ్యం పేరిట దానిని సమర్థించడం కాదు. దానిని అర్థం చేసుకోవడం అని మాత్రమే దీని భావం. సమర్థించడమంటే ఆ సామాజిక నేపథ్యంలో వున్న సమస్యలకు హింస అనివార్య పర్యవసానం, లేదా వాటి పరిష్కారానికి అనివార్య సాధనం అని వాదించడం. ఇవి రెండూ నిజం కాకపోవచ్చు. నిజమని రుజువు చేయడం ఎప్పుడో అరుదుగా తప్ప సాధ్యం కాదు. ఒక పేదవ్యక్తి దొంగగా మారడానికి పేదరికాన్ని నేపథ్యంగా చూస్తున్నామంటే పేదలంతా దొంగలుగా మారడం అనివార్యమనీ కాదు, దొంగతనం చేయడం ద్వారా తప్ప వాళ్లు పేదరికం నుండి బయటపడలేరనీ కాదు. అది నేపథ్యం, లేక సందర్భం మాత్రమే. ఆ నేపథ్యాన్ని, లేక సందర్భాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకొని సమాజం, న్యాయ వ్యవస్థ, ఆ నేరానికి పూర్తిగా ఆ వ్యక్తినే బాధ్యుడిని చేసి శిక్షించకుండ, వ్యవస్థ బాధ్యత కొంత వుందని గుర్తించి ఆ వ్యక్తిపట్ల ఉదారంగా వ్యవహరించాలనీ, వ్యవస్థలోని సమస్యలను పరిష్కరించడానికి కృషిచేయాలనీ పౌరహక్కుల ఉద్యమం వాదిస్తుంది. అంతే తప్ప పేదరికం ఉన్నంత కాలం దొంగతనాలు అనివార్యమనీ, సమర్థనీయమనీ ఎవరి మీదా దొంగతనం కేసులు పెట్టకూడదనీ వాదించజాలదు. సమస్యలున్నంత కాలం నేరాలు జరుగుతాయి కాబట్టి అన్ని సమస్యలూ పరిష్కారం అయ్యేంతవరకు నేరస్మృతిని సస్పెండ్ చేయమని చెప్పజాలదు. నేరస్మృతికి నేరాలకున్న సామాజిక నేపథ్యాన్ని గురించి స్పృహ వుండాలనీ శిక్షలూ విచారణా పద్ధతులూ ఆ వెలుగులో వుండవలసిన చోట ఉదారంగా వుండాలనీ మాత్రమే చెప్పగలదు. దొంగతనాలకు పాల్పడే పేదల చర్యలవల్ల ఆ పేదరికానికి బాధ్యులయిన వాళ్లు మాత్రమే నష్టపోయేటట్టయితే దొంగతనాలను సమర్థించడం కనీసం నైతికంగానైనా సాధ్యం అయ్యేదేమో. కానీ అది కూడా సాధారణంగా నిజం కాదని మనకు తెలుసు. దొంగతనాలకు ఎక్కువగా గురయ్యేది ఎవరి పేదరికానికీ బాధ్యులు కాని మామూలు జనమే.

13. దొంగతనాల గురించి మాట్లాడినంతకాలం ఈ తర్కాన్ని ఎవ్వరూ వ్యతిరేకించక

పోవచ్చు). కానీ పోరాటకారులు చేసే హింసకు కూడ ఇదే తర్కం వర్తిస్తుంది. పోరాటాలకు సామాజిక సమస్యలు, సామాజిక అణచివేత మూలం. అందువల్ల పోరాటకారులు చేసే హింసను పౌరహక్కుల ఉద్యమం ఖండించనవసరం లేదు (అప్రజాస్వామిక చర్యలను మాత్రం ఖండిస్తాం). ఆ హింసపైన ప్రభుత్వం చర్య తీసుకోవచ్చునని చెప్తాం. అంటే నేరస్మృతి తన పని తాను చేసుకోవచ్చునని చెప్తాం. అంతకంటె ముఖ్యంగా, సమస్య మూలాలలను గుర్తించి ఆ ఉద్యమాలతో రాజకీయంగా, ప్రజాస్వామికంగా వ్యవహరించాలని చెప్తాం.

అంతే తప్ప పోరాటాలకు అణచివేత మూలం కాబట్టి పోరాటకారులు చేసే అన్ని చర్యలూ సమర్థనీయమని అనలేము. అది సత్యమూ కాదు, పౌరహక్కుల ఉద్యమం కర్తవ్యమూ కాదు. వాళ్లు చేసే హింస ఆ అణచివేతకు అనివార్య పర్యవసానమనీ తప్పనిసరి పరిష్కారమనీ అనలేము. 'అణచివేతే పోరాటాలకు మూలం కాబట్టి పోరాటకారులు చేసే హింస నేరం కాదు' అనే వాదన పౌరహక్కుల ఉద్యమంలో ప్రవేశ పెడుతున్నారు. నక్సలైట్ ఖైదీల బేషరతు విడుదలను డిమాండ్ చేయడానికి ఇది అవసరం అయింది. దాని అర్థం ఏమిటంటే వాళ్లు చేసే ప్రతీ హింసాత్మక చర్య అణచివేతకు తప్పనిసరి ఫలితమనీ లేదా అణచివేతను అధిగమించడానికి తప్పనిసరిగా అవసరమనీనూ. 'పోరాటాలకు అణచివేత మూలం' అనే సాధారణ సూత్రాన్ని ఇంత అతిగా వ్యాఖ్యానిస్తే తప్ప వాళ్లు చేసేవేవీ నేరాలే కావనీ వాళ్లపైన చట్టం ప్రకారం కూడ చర్య తీసుకోకూడదనీ వాదించడం సాధ్యం కాదు. తెలంగాణ నుండి కాశ్మీర్ దాకా ఏ ఒక్క పోరాటాన్ని ఉదాహరణగా తీసుకొని చూసినా ఈ ప్రతిపాదనను రుజువు చేయడం అసాధ్యం అని చూపించవచ్చును.

నక్సలైట్ ఉద్యమకారులనే ఉదాహరణగా తీసుకుంటే, వాళ్లు ప్రయోగించే హింసాకాండ ఈ క్రింది రూపాలలో వుంటుంది.

1. ప్రజలను చాలా కాలం పీడించి చట్టానికి దొరకకుండ వుండిపోయిన వ్యక్తులపైన ప్రయోగించే హింస.

2. ప్రజల పోరాటాలకు అడ్డంగా నిలబడి అణచివేయాలని ప్రయత్నించే వ్యక్తులపైన ప్రయోగించే హింస.

3. ప్రజల పోరాటాలకు అడ్డంగా నిలబడకున్నా నక్సలైట్లకు రాజకీయంగా వ్యతిరేకంగా నిలబడే వ్యక్తులపైన ప్రయోగించే హింస. వీళ్లు ప్రజా వ్యతిరేకులు కావచ్చు, కాకపోవచ్చు). కేవలం నక్సలైట్ రాజకీయాలను మొండిగా వ్యతిరేకించిన వారూ కావచ్చు.

4. పోలీస్ ఇన్ఫార్మర్లుగా నక్సలైట్లు గుర్తించే వారిపైన ప్రయోగించే హింస. 'ఇన్ఫార్మర్' లు అంటే కుట్రపూరితంగా నక్సలైట్ల సమాచారాన్ని పోలీసులకు అందిచ్చేవాళ్లే కానవసరం లేదు. అటువంటి వాళ్లతో మొదలుపెట్టి, నక్సలైట్ల వల్ల తమకు ప్రాణభయం వుందని పోలీసుల రక్షణ కోరే వ్యక్తుల దాకా అనేక రకాల వ్యక్తులు ఈ కోవలోకి వస్తారు.

5. భూముల విషయంలోనయినా గ్రామ వ్యవహారాల విషయంలోనయినా రాజకీయాలలోనయినా ఎన్నికలప్పుడయినా మరే సందర్భంలోనయినా నక్సలైట్లు జారీ చేసిన ఆదేశాలను వ్యతిరేకించే వ్యక్తులపైన ప్రయోగించే హింస.

6. పంచాయితీలలో నక్సలైట్లు ఇచ్చే తీర్పును గౌరవించని వారిపైన ప్రయోగించే హింస.

7. ప్రభుత్వ నిర్బంధానికి నిరసనగా పాలక పార్టీకి చెందిన వారిలో ఎవరు అందుబాట్లో వుంటే వారిపైన ప్రయోగించే హింస.

8. పోలీసులపైన ప్రయోగించే హింస. దీనికి బలయ్యేది క్రూరులయిన పోలీస్ అధికారులే కానవసరం లేదు. మందుపాతరకు అందుబాట్లో వుండే పోలీసులెవరయినా కావచ్చు. తుపాకుల కోసం నక్సలైట్లు దాడిచేసే పోలీస్ స్టేషన్లలో ఆ క్షణం డ్యూటీలో వున్నవారెవరయినా కావచ్చు.

9. ఒక గ్రామంలో లేక ఒక ప్రాంతంలో తమ శత్రువర్గానికి చెందిన వారి ప్రభావం పెరిగిపోతున్నదని నక్సలైట్లు భావిస్తే ఆ ప్రభావాన్ని తగ్గించి తమ శాసనాన్ని నెలకొల్పడం కోసం శత్రువర్గంలో ఎవరు అందుబాట్లో వుంటే వారిపైన ప్రయోగించే హింస.

ఇవి కాక 'పొరబాట్లు', 'అవగాహనా లోపం వల్ల జరిగే చర్యలు' కూడ వుంటాయి. రాజకీయ కక్షలలో తలదూర్చి ఒక పక్షం తరఫున మరొకరిపైన చేసే దాడులు, చెప్పుడు మాటలు విని స్వార్థపరుల ప్రయోజనాలను ప్రజాప్రయోజనాలుగా భావించి చేసే దాడులు, కార్యకర్తలు తమ పూర్వాశ్రమానికి చెందిన కక్షలను ఉద్యమం పేరిట తీర్చుకునే క్రమంలో చేసే దాడులు, ఒకరనుకొని మరొకరిపైన చేసే దాడులు కూడ వుంటాయి. ఈ దాడులకు గురయ్యే వాళ్లందరూ ధనవంతులూ ఆధిపత్య వర్గాలకు చెందినవారూ కారు. వ్యక్తిగతంగా అందరూ దుర్మార్గులేననీ ప్రజా వ్యతిరేకులేననీ కూడ చెప్పలేం.

ఇన్ని కారణాల వల్ల జరిగే హింసను మొత్తంగా 'ప్రజల చర్యలు' అనీ, 'ప్రజలు తమ సమస్యల పరిష్కారం కోసం చేపట్టే చర్యలు' అనీ, 'అణచివేత నుండి పుట్టిన ప్రతిఘటన' అనీ '85 శాతం ప్రజలు 15 శాతం పెత్తందార్లపైన చేసే హింస' అనీ వర్ణించే ప్రయత్నం చేయడం ఎవరికి చెల్లినా పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి చెల్లదు. ఈ రకమైన వ్యాఖ్యల సహాయంతో 'ఇవి ప్రతిఘటనా చర్యలే తప్ప నేరాలు కావు కాబట్టి నక్సలైట్లపైన పెట్టిన కేసులన్నీ ఎత్తివేసి నక్సలైట్ ఖైదీలందరినీ బేషరతుగా విడుదల చేయాలి' అని వాదించడం తగని పని.

నక్సలైట్ ఖైదీలందరినీ బేషరతుగా విడుదల చేయాలని పౌరహక్కుల సంఘం డిమాండ్ చేయడమంటే అర్థం వారుచేసే ప్రతీ చర్యనూ సమర్థించడం అని. చట్టం వాళ్లు చేసే హింసాకాండపైన చర్య తీసుకోవడానికి వీలు లేదంటే అర్థం వాళ్లుచేసే హింసాకాండ నంతా సమర్థిస్తున్నామని. అంటే పౌరహక్కుల ఉద్యమం నక్సలైట్లకు వుండే ఉద్యమించే

హక్కును సమర్థించడం, వాళ్ల ఉద్యమ లక్ష్యాలలోని ప్రజాస్వామిక విలువలను సమర్థించడం మాత్రమే కాక వాళ్ల ప్రతీ చర్యనూ - హింసాత్మక చర్యలతో సహా - సమర్థించడం అని అర్థం. వాళ్ల పంథానూ పద్ధతులనూ సమర్థించడం అని అర్థం. అది పౌరహక్కుల ఉద్యమ కర్తవ్యం ఎంత మాత్రం కాదు.

14. 'రాజకీయ ఖైదీలు' అనే మాటకు పరిమితమైన అర్థం ఇచ్చుకుంటే వారి విడుదల కోసం కృషి చేయడం పౌరహక్కుల ఉద్యమ కర్తవ్యం కాగలదు. కేవలం రాజకీయ కారణాల వల్ల - అంటే వ్యవస్థకు, లేక పాలకులకు అభ్యంతరకరమైన రాజకీయ భావాలు నమ్మినందుకు, ప్రచారం చేసినందుకు - నిర్బంధించబడిన వారు అని అర్థం చేసుకుంటే అటువంటి ఖైదీల విడుదల కోసం కృషి చేయవచ్చు. ఆమ్నెస్టీ ఇంటర్నేషనల్ లాగ ఆ రాజకీయ భావాలు శాంతియుతమయినవి అయి వుంటేనే ఆ ఖైదీల విడుదల కోసం కృషి చేస్తామననవసరం లేదు. అవి ఏ భావాలయినా కావచ్చు.

ఈ విధంగా నిర్బంధించడానికి ప్రస్తుత చట్టాలలో ఒక్క 'నాసా' మాత్రమే అవకాశం ఇస్తుంది. టాడా చట్టం వున్న రోజులలో ఆ చట్టంలోని సెక్షన్ 4లో కూడ ఆ అవకాశం వుండింది. కాశ్మీర్‌లో పంజాబులో ఈశాన్య రాష్ట్రాలలో ఈ సెక్షన్‌ను విస్తృతంగా ప్రయోగించారు. అటువంటి ఖైదీలను రాజకీయ ఖైదీలుగా గుర్తించి, వారి విడుదల కోసం పౌరహక్కుల ఉద్యమం ఆందోళన చేయగలదు, చేయాలి. గతంలో అనేక సందర్భాలలో పౌరహక్కుల సంఘాలు ఇటువంటి ఆందోళనలు చేపట్టాయి. అంతే తప్ప రాజకీయ కార్యకర్తలయినంత మాత్రాన ఎటువంటి హింసాత్మక చర్యలకు పాల్పడినా వారిపైన కేసులు పెట్టడానికి వీలులేదనీ పెట్టిన కేసులన్నీ ఎత్తివేసి అందరినీ బేషరతుగా విడుదల చేయాలనీ పౌరహక్కుల పేరిట ఆందోళన చేయడంలో అర్థం లేదు.

నక్సలైట్లు ప్రతిరోజూ హింసాత్మక చర్యలకు పాల్పడుతున్నారు. ఇది ఎవ్వరూ కాదనలేని విషయం. కానీ ఆ కేసులలో నేరం చేసిన వారినే కాక చేయనివారికి కూడ పోలీసులు ఇరికిస్తున్నారనీ కేవలం ఆ పార్టీకి చెందిన వారయినందుకు చాలామందిని ముద్దాయిలుగా చూపిస్తున్నారనీ అటువంటి వాళ్లపైన కేసులు ఎత్తివేయమని అడగకూడదా అనీ వాదిస్తున్నారు. అదే సమస్య అయితే తప్పుడు కేసుల గురించి ఆందోళన చేయవచ్చు. తప్పుడు కేసులు ఒక్క నక్సలైట్ల పైననే కాక చాలామంది పైన పెడుతుంటారు. ఆ ఆందోళనకూ 'రాజకీయ ఖైదీలందరినీ బేషరతుగా విడుదల చేయాలి' అనే ఆందోళనకూ ఏం సంబంధం వుంది? అన్నికేసులూ తప్పుడు కేసులు కావు. అందరు ముద్దాయిలూ కల్పితంగా చేర్చబడ్డ వారు కాదు. ఒక పేరుమీద మరొక ఆందోళన చేయడం ఎందుకు?

15. ప్రస్తుతం మన రాష్ట్రంలో పనిచేస్తున్న నక్సలైట్ పార్టీలు పాల్పడుతున్న హింసాకాండను మొత్తంగా సమర్థించడం సాధ్యం కాదు కాబట్టే ఈ మాటలు అంటున్నామా? వాళ్లు హింసను 'న్యాయం'గానే ప్రయోగించేటట్టయితే 'రాజకీయ ఖైదీల

బేషరతు విడుదల' అనే డిమాండ్ పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి సాధ్యం అవుతుందా? అని అడగవచ్చు). ఇక్కడ మళ్లీ 'ప్రజాస్వామిక హింస' అనే భావన దగ్గరికి వస్తాం. 'హింస ప్రజాస్వామికంగా వుంటే సమర్థించాలి' అనే ప్రతిపాదన దగ్గరికి వస్తాం. ఇది పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి అసాధ్యమైన, అనవసరమైన పని. హింసకుగల సామాజిక నేపథ్యాన్నీ మూలాన్నీ అర్థం చేసుకొని ఆ జ్ఞానం చట్టానికీ న్యాయ వ్యవస్థకూ సమాజానికీ అందివ్వడం మాత్రమే పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి సాధ్యం అవుతుంది.

దీని అర్థం ఏమిటి?

'రూల్ ఆఫ్ లా' అనే వ్యవస్థనూ నేరస్మృతినీ మనం ఏ విధంగా అర్థం చేసుకుంటామనేది ఇక్కడ ముఖ్యం. 'రూల్ ఆఫ్ లా' నుండి, నేరస్మృతి నుండి 'న్యాయమైన పోరాటాలకు' మొత్తంగానే మినహాయింపు వుండాలని పౌరహక్కుల ఉద్యమం కోరాలా, లేకపోతే 'రూల్ ఆఫ్ లా' అనేదాన్ని ఒక నాగరికతా విలువగా గుర్తించి, ప్రస్తుతం వ్యక్తి ప్రాతిపదికన వున్న ఆ వ్యవస్థ సామాజిక జీవితంలోని వ్యవస్థితమైన న్యాయాన్యాయాలను కూడ లెక్కలోకి తీసుకుని విశాల స్వభావాన్ని సంతరించుకునేటట్టు చేయాలా? దానికి కావలసిన చైతన్యాన్నీ స్పృహనూ సమాజంలో పెంచాలా?

'రూల్ ఆఫ్ లా' అనే దానికి తెలుగులో సరయిన అనువాదం లేదు (మనకెవరికీ దాని విలువ తెలీదు కాబట్టి దానికి కావలసిన భాషకూడ అభివృద్ధి చెందలేదు). మామూలుగా 'చట్టబద్ధ పాలన' అంటున్నాం. అంటే పరిపాలన చట్టబద్ధంగా వుండాలని అర్థం. కానీ దాని పూర్తి అర్థం అది కాదు. సమాజ జీవితం నియమబద్ధంగా వుండాలి, ఆ నియమాలను చట్టసభలు రాజ్యాంగం పరిధిలో రూపొందించాలి, వాటిని రాజ్యాంగ యంత్రం న్యాయ సమ్మతమైన పద్ధతులలో అమలు చేయాలి అనేది దాని అర్థం.

అసమాన సమాజంలో ఆ నియమాలూ చట్టాలూ అసమానతను భద్రపరుస్తాయనేది ఒక అంశం. కానీ ఆ పరిధిలోనయినా 'రూల్ ఆఫ్ లా' అనేది జీవితానికి నియమబద్ధత కల్పిస్తుందనేది కూడ చూడవలసిన అంశం. ఈ నిమయబద్ధత చాలా అవసరం. ధనవంతులకంటే బలవంతుల కంటే పేదలకూ బలహీనులకూ ఆ భద్రత ఎక్కువ అవసరం. సామాజిక వ్యవస్థ అసమానంగా వుందా సమానంగా వుందా అనేది అటుంచి, అది నియమబద్ధంగా లేకపోతే, ఆ నియమాలు విస్పష్టంగా లేకపోతే, పేదల జీవితాలూ పీడితుల జీవితాలూ దుర్భరం అవుతాయి. పీడిత ప్రజలందరినీ పోరాటకారులుగా గెరిల్లాలుగా ఊహించుకునే దృక్పథానికి మాత్రమే 'రూల్ ఆఫ్ లా' కల్పించే నియమబద్ధత మొత్తంగా అన్యాయంగా కనిపిస్తుంది. పోరాటాలనే తప్ప నిత్యజీవిత అవసరాలను చూడలేకపోవడం పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి ఎంతమాత్రం తగదు.

కాబట్టి 'రూల్ ఆఫ్ లా' అంటేనే అణచివేత అని ప్రకటించి దానిని బలహీన పరచే డిమాండ్లు పెట్టకుండ (ఏదయినా ఒక కోవకు చెందిన హింసకు నేరస్మృతి నుండి

మొత్తంగా మినహాయింపు ఇవ్వాలనడం 'రూల్ ఆఫ్ లా' అనే సూత్రాన్నీ విలువనూ వ్యవస్థనూ బలహీనపరిచే నినాదం), 'రూల్ ఆఫ్ లా'ను గౌరవించి 'లా' అనే దానికి (అంటే చట్టానికి) సామాజిక అసమానతల పట్ల వుండే గుడ్డితనాన్ని పోగొట్టి 'సోషల్ సెన్సిటివిటీ' కల్పించే ప్రయత్నం చేయడం ఉచితంగా వుంటుంది.

ఒక ఉదాహరణ. ఒక క్రూరుడయిన భూస్వామిని పేదలు చంపేస్తారనుకుందాం. 'అతను క్రూరుడు కాబట్టి అతనిని చంపడం ప్రజల హక్కు. ఆ హక్కును నేరం అనే చట్టం ప్రజా వ్యతిరేక చట్టం. వాళ్లను శిక్షించే 'రూల్ ఆఫ్ లా' ప్రజా వ్యతిరేక వ్యవస్థ. దానిని మేము గుర్తించము. ఆ ప్రజల మీద కేసు ఎత్తివేసి వారిని బేషరతుగా విడుదల చేయాలి' అని అనవచ్చు. లేదా, 'ఎవరూ ఎవరినీ చంపడానికి వీలు లేదు అనే చట్టం నియమబద్ధ జీవితానికి అవసరమే. దానిని అమలు చేసే 'రూల్ ఆఫ్ లా' ఒక నాగరిక వ్యవస్థే. అయితే ఆ ఘటన ఏ పరిస్థితిలో, ఏ నేపథ్యంలో జరిగిందో అర్థం చేసుకొని నేర విచారణ పద్ధతులనూ శిక్షా ప్రమాణాన్నీ సరళం చేయాలి. తీవ్రమైన ఒత్తిడిలో పీడిత ప్రజలు పాల్పడే నేరాలకు అతి తక్కువ శిక్ష వేయాలి. అవసరమైతే పూర్తి మినహాయింపు ఇయ్యాలి (ఈ మధ్య ఒక బ్రిటిష్ కోర్టు సంవత్సరాల తరబడి తనను వేధించిన భర్తను చంపిన భార్యకు ఇచ్చినట్టు)' అనవచ్చు. ఇందులో రెండవదే పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి అనువైన వైఖరి. 'రూల్ ఆఫ్ లా'ను నాగరికతా విలువగా గౌరవించి, దానికి సామాజిక స్పృహ కల్గించడం కోసం ప్రయత్నం చేసే వైఖరి ఇది. అంతే తప్ప 'రూల్ ఆఫ్ లా'ను బలహీన పరిచే పని మనం చేస్తే దానివల్ల పేదలూ పీడితులే ఎక్కువ నష్టపోతారు. పేదలందరినీ పోరాటకారులుగా చూసేవాళ్లకు మాత్రమే ఇది అర్థం కాదు. పోరాటాలలో లేని ప్రజలకు 'పోరాడండి, పోరాడండి' అని ఉద్బోధించడమే పౌరహక్కుల ఉద్యమ కర్తవ్యం అనుకునే వాళ్లకు ఇది అర్థం కాదు. వాళ్ల నిత్యజీవిత అవసరాలను కాపాడడంలో పౌరహక్కుల ఉద్యమానికొక పాత్ర వుందని గుర్తిస్తే అర్థం అవుతుంది.

16. పౌరహక్కుల ఉద్యమం ప్రజాపోరాటాలతోనూ రాజకీయ ఉద్యమాలతోనూ ఎంతమేరకు కలిసి పనిచేయవచ్చుననే ప్రశ్న ఈ ఉద్యమానికి తరచు ఒక సమస్యగా వుంటూ వుంది. సమస్యల మీద అప్పుడప్పుడు కలిసి పనిచేయడం జరుగుతూనే వుంది. కానీ ఎంతవరకు, ఏ రూపాలలో పని చేయవచ్చుననేది ఒక చర్చగా వుంది.

ప్రజాపోరాటాల హక్కులు కాపాడడానికీ వాటి ఆకాంక్షలలోని ప్రజాతంత్ర విలువలకు సామాజిక మద్దతు సమీకరించడానికీ పౌరహక్కుల ఉద్యమం ఆ పోరాటాల దైనందిన ఆచరణ నుండి ఎంత దూరం వుంటే అంత మంచిది. అప్పుడే పౌరహక్కుల ఉద్యమం చేసే కృషికి విశ్వసనీయత వుంటుంది. 'వాళ్లకోసం చేస్తున్న పని'గా కాక ఒక సూత్రబద్ధమైన కృషిగా సమాజానికి అది కనిపిస్తుంది. అప్పుడే అది సఫలం అయ్యే అవకాశం వుంటుంది. పౌరహక్కుల ఉద్యమం పోరాటకారుల రాజకీయ పరిభాషలో కాక

విలువల పరిభాషలో మాట్లాడాలి. ఇప్పటికి సమాజంలో ఆమోదం పొంది ఉన్న విలువలకు విస్తృత వ్యాఖ్యానం ఇవ్వడం ద్వారా పోరాటాలు తీసుకొస్తున్న కొత్త ఆలోచనలకు సామాజిక చైతన్యంలో స్థానం కలిగించాలి. ఈ కొత్త ఆలోచనల వెలుగులో సామాజిక వ్యవస్థలను విమర్శనాత్మకంగా చూడడం సమాజానికి నేర్పించాలి. ఇదొక సున్నితమైన కృషి. 'తటస్థ'మైన కృషి కాదు. కానీ స్వతంత్రమైన కృషి. పౌరహక్కుల ఉద్యమం న్యాయాన్యాయాల మధ్య తటస్థంగా ఉండదు. న్యాయం పక్షం తీసుకుంటుంది. కానీ న్యాయం పక్షం తీసుకోవడమంటే అర్థం న్యాయం పేరు మీద పని చేసే ఉద్యమాలను మొత్తంగా వెనకేసుకొని రావడం, వాటితో కలగలసిపోవడం అని కాదు. అవి న్యాయం పేరు మీద పని చేసినా అన్ని సందర్భాలలోనూ న్యాయంగా వ్యవహరించక పోవచ్చు. అంతేకాక, న్యాయాన్ని నిలబెట్టడంలోనూ పెంపొందించడంలోనూ పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి ఉండే ప్రత్యేకమైన పాత్రకు అది మంచిది కాదు. న్యాయాన్ని నెలకొల్పే కృషిలో విభిన్న కార్యరంగాలుంటాయి. వాటిలో పౌరహక్కుల కార్యరంగం ఒకటి. ఆ కృషి సమర్థవంతంగా నిర్వర్తించాలంటే పౌరహక్కుల ఉద్యమం నిర్మాణంలోనూ ఆచరణలోనూ అవగాహనా చట్రంలోనూ విషయాలను వివరించడానికి ఉపయోగించే సిద్ధాంత చట్రంలోనూ స్వతంత్రంగా వ్యవహరించాలి.

పౌరహక్కుల ఉద్యమం తన స్వతంత్ర ప్రతిపత్తిని జాగ్రత్తగా కాపాడుకోవాలని భావించడానికి ఇంకొక కారణం కూడ వుంది.

రాజకీయ ఉద్యమాలు ప్రయోజనాలకూ అవసరాలకూ ప్రాధాన్యం ఇస్తాయి. పౌరహక్కుల ఉద్యమం విలువలకు ప్రాధాన్యం ఇస్తుంది. అంటే అవి విలువలను గుర్తించవనీ ఇది ప్రయోజనాలనూ అవసరాలనూ గుర్తించదనీ కాదు. ఇక్కడ ప్రాధాన్యం గురించి మాట్లాడుకుంటున్నాం.

రాజకీయ పార్టీలూ ఉద్యమాలూ కార్మికుల ప్రయోజనాలనో, దళితుల ప్రయోజనాలనో ఆదివాసీల ప్రయోజనాలనో ఒక భౌగోళిక ప్రాంతం ప్రయోజనాలనో ప్రాతిపదిక చేసుకొని పనిచేస్తాయి. ఆపైన ఆ పార్టీల, ఉద్యమ సంస్థల, వ్యూహాలకూ ఎత్తుగడలకూ సంబంధించిన ప్రయోజనాలూ అవసరాలూ వుంటాయి. వీటిలో విలువలు అసలే వుండవని కాదు. ప్రతీ ప్రయోజనానికి అనుబంధంగా విలువలుంటాయి. ప్రతీ ప్రయోజనమూ విలువల రూపంలో వ్యక్తం అవుతుంది. కానీ ప్రయోజనాలకు ప్రాధాన్యం ఇవ్వడానికీ విలువలకు ప్రాధాన్యం ఇవ్వడానికీ తేడా వుంటుంది. ప్రజావర్గాల ప్రయోజనాల నుండి ఉద్యమాల వ్యూహాల, ఎత్తుగడల ప్రయోజనాల దగ్గరికి వచ్చేసరికి ఈ తేడా ఇంకా స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది.

పౌరహక్కుల ఉద్యమం విలువలకు ప్రాధాన్యం ఇస్తుంది. విలువలు శూన్యంలో పుట్టవనీ అవి ప్రయోజనాలతో అవసరాలతో ముడిపడి వుంటాయనీ పౌరహక్కుల

ఉద్యమానికి తెలుసు. అయినప్పటికీ విలువలకు అది విలువలుగా ప్రాముఖ్యం ఇస్తుంది, వాటి వ్యాప్తికీ వ్యవస్థీకరణకూ కృషి చేస్తుంది.

భిన్నమైన ఈ వైఖరుల కారణంగా రాజకీయ ఉద్యమాలతోనూ రాజకీయ స్వభావంగల ప్రజా ఉద్యమాలతోనూ కలిసి పనిచేసేటప్పుడు పౌరహక్కుల ఉద్యమం అనేక సమస్యలు ఎదుర్కొంటూ వుంది. అది తాము అభిమానించే రాజకీయ ఉద్యమమయితే ఈ సమస్యలు లేనట్లు ప్రవర్తించడం, అభిమానించని ఉద్యమమయితే ఈ సమస్యల పేరు చెప్పి దూరం వుండడం పౌరహక్కుల ఉద్యమకారులు నేర్చుకున్నారు.

ఇక్కడొక సూత్రబద్ధమైన వైఖరి అనుసరించడం అవసరం. దీర్ఘకాలిక డిమాండ్ల మీద, సమస్యల మీద రాజకీయ ఉద్యమాలతో (అవి పార్టీలే కానవసరం లేదు, ప్రజా సంఘాలు కావచ్చు) కలిసి పని చేయడం ఎట్లాగూ సాధ్యం కాదు. స్వల్పకాలిక డిమాండ్లపైన పని చేసేటప్పుడు కూడ పౌరహక్కుల విలువలకు నష్టకరం కానంతవరకే పనిచేయ గలుగుతాం. ఆ పరిస్థితి వస్తే స్వతంత్రంగా పని చేయడం సరయిన పని. ముఖ్యంగా, తెలంగాణా జిల్లాలలో నిర్బంధానికి వ్యతిరేకంగా ఆందోళన చేసేటప్పుడు, ఆ జిల్లాలలో నిత్యం హింసాకాండకు పాల్పడుతున్న ఎం.ఎల్ పార్టీల ప్రజాసంఘాలతో కలిసి పనిచేయడం జీవించే హక్కుకు ప్రాముఖ్యం ఇచ్చే పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి మంచిది కాదు. ఈ ఉద్యమం చేయగల కృషికి అది విఘాతం కలిగిస్తుంది. నక్సలైట్ పార్టీలు కేవలం ప్రజల అవసరాలకోసమే పోరాటం చేసినా, హింసను ఆచితూచి ప్రయోగించినా ఇది కష్టం అయ్యేదే. కానీ వాళ్లు హింసను ఆచితూచి ప్రయోగించడం లేదు. కేవలం ప్రజల అవసరాల కోసం పోరాటం చేయడం లేదు. సమాజం మీద ప్రత్యామ్నాయ అధికారాన్ని నెలకొల్పడం కోసం పోరాటం చేస్తున్నారు. అధికారాన్ని ప్రశ్నించే స్వభావం వున్న పౌరహక్కుల ఉద్యమం వాళ్లతో ఎంత మేరకు కలిసి పని చేయగలదు?

17. ఒక చివరి విషయం. పౌర హక్కులు, ప్రజాస్వామిక హక్కులు, మానవ హక్కులు అనే వర్గీకరణ ఒకటి మన దేశంలోని పౌరహక్కుల ఉద్యమంలో తరచుగా చర్చకు వస్తూ వుంది. హక్కులలో హెచ్చుతగ్గులు నిర్ణయించడం కోసం దీనిని వాడుకోవడం జరుగుతూ వుంది. నిజానికి మనుషులందరికీ రాజకీయ ఆర్థిక సాంఘిక రంగాలలో అన్నిరకాల సమానత్వం (హోదాలో, స్థితిగతులలో, అవకాశాలలో) వుండాలనేది హక్కులకు ప్రామాణికం. ఈ దిశగా ఇప్పటికి సాధించుకున్న హక్కులు, ఇప్పటికింకా సాధించుకోవలసి వున్న హక్కులు అనేదొక్కటే ఉపయోగకరమైన వర్గీకరణ. వేరే ఏ వర్గీకరణ అయినా విశ్లేషణా సౌలభ్యం కోసం చేసుకునేదే. అంతే తప్ప హక్కులలో హెచ్చుతగ్గులు చూపించి ఒక దాని పేరుమీద మరొక దాని నిరాకరణను సమర్థించ జూడడాన్ని వ్యతిరేకించాలి.

దాదాపు అర్థశతాబ్దం పాటు ప్రపంచ రాజకీయాలను శాసించిన 'ప్రచ్ఛన్న యుద్ధం'

(కోల్డ్ వార్) కాలంలో ఈ రకమైన హెచ్చుతగ్గుల వర్గీకరణ ప్రాచుర్యం పొందింది. పౌర రాజకీయ హక్కులే ప్రజాస్వామ్యమనీ, సామాజిక ఆర్థిక హక్కులను పెట్టుబడిస్వామ్యం దయాదాక్షిణ్యాలకు వదిలేసినా అక్కడ ప్రజాస్వామ్యం లోపించినట్టు భావించనవసరం లేదనీ అమెరికా కూటమి వాదించగా, సామాజిక ఆర్థిక హక్కులే ప్రజాస్వామ్యమనీ పౌర రాజకీయ హక్కులు సహితం కావాలనడం కేవలం బూర్జువా బలహీనతనీ సోవియట్ కూటమి వాదించింది. ఇది పౌరహక్కుల ఉద్యమం దృష్టిలో కృత్రిమమైన విభజన. ఒకదాని పేరు చెప్పి మరొక దాని నిరాదరణను సమర్థించడం తగని పని. ఒకటి లేకుండ మరొకటి పరిపూర్ణం కాదు, నిలవదు. ఈ శతాబ్దపు చరిత్ర నేర్పిన ఈ ముఖ్య గుణపాఠాన్ని తన అవగాహనలో భాగం చేసుకొని ప్రచారం చేయడం పౌరహక్కుల ఉద్యమం కర్తవ్యాలలో ఒకటి.

18.సారాంశంలో,

(i) రాజ్యం, వర్గం, కులం, లింగం మొదలయిన వ్యవస్థిత ఆధిపత్యాలలో అన్నిటికీ పౌరహక్కుల ఉద్యమం ఒకే రకమైన ప్రాముఖ్యం ఇవ్వాలి. వాటి నుండి పుట్టే హక్కుల సమస్యలను సమభావంతో చూడాలి. కేవలం సమస్య తీవ్రతను బట్టి ప్రాముఖ్యాన్ని నిర్ణయించాలే తప్ప అది ఏ రకమైన ఆధిపత్యం నుండి పుట్టింది అనే దానిని బట్టి కాదు. ఈ ఆధిపత్య వ్యవస్థలకు వ్యతిరేకంగా ముందుకొచ్చే ఉద్యమాల పట్ల పౌరహక్కుల ఉద్యమం ఏ రకమైన పక్షపాతాన్నీ ప్రదర్శించకూడదు. ఏదో ఒక్క ఉద్యమ అవగాహనకూ ఆచరణకూ ఉపయోగపడేటట్టు తన అవగాహననూ ఆచరణనూ రూపొందించుకో కూడదు.

(ii) ప్రస్తుత రాజ్యాంగ వ్యవస్థలోని ప్రజాస్వామ్యాన్ని బూటకం, మోసపూరితం, భ్రమ అని భావించడం పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి తగిన వైఖరి కాదు. దాని స్వభావంలోనూ, అమలులోనూ ఉన్న పరిమితులను వాస్తవికంగా గుర్తిస్తూనే ఆ ప్రజాస్వామ్యాన్ని అర్థవంతమైనదిగా స్వీకరిచాలి. దానిలోని ప్రజాస్వామ్య సారాన్ని కాపాడడానికీ పెంపొందించడానికీ కృషి చేయాలి. ప్రజలలో ప్రజాస్వామ్య చైతన్యాన్ని పెంపొందించడానికి ఎంతగా కృషి చేయాలో వ్యవస్థలో ప్రజాస్వామ్య సారాన్ని పెంపొందించడం కోసం కూడ అంత చేయాలి. దాని కోసం ప్రజాందోళనలను ప్రోత్సహించడమే కాక ఈ రాజ్యాంగ వ్యవస్థ లోపల సాధ్యమయ్యే అన్ని మార్గాలూ అన్వేషించాలి. ప్రత్యామ్నాయ వ్యవస్థ కోసం పోరాడే హక్కు ప్రజలకు ఉంటుందని చెప్పడం, దానిని కాపాడడం కోసం కృషి చేయడం ఎంత ముఖ్యమో ఈ కర్తవ్యం కూడ అంత ముఖ్యం. ఈ క్రమంలో ప్రజలకు ప్రస్తుత రాజ్యాంగ వ్యవస్థపైన విశ్వాసం పెరుగుతుందా అవిశ్వాసం పెరుగుతుందా అనేది పౌరహక్కుల ఉద్యమానికి అప్రస్తుతం.

(iii) పౌరహక్కుల ఉద్యమం ప్రజాపోరాటాల నుండి, రాజకీయ ఉద్యమాల నుండి

స్వతంత్రంగా ఉండాలి. ఉద్యమించే హక్కును, రాజకీయ స్వేచ్ఛను కాపాడడానికి కృషి చేయాలి. ఉద్యమ లక్ష్యాలలోని ప్రజాస్వామిక అంశాలను స్వీకరించాలి, సమాజంలో వాటిని చర్చకు పెట్టి వాటికి సామాజిక ఆమోదం పొందే ప్రయత్నం చేయాలి. అయితే ఉద్యమాల నిర్మాణం, వ్యూహాలు, ఎత్తుగడలు, రాజకీయ వ్యాఖ్యల నుండి దూరంగా ఉండాలి. ఉద్యమాల లక్ష్యాల గురించి, హక్కుల గురించి మాట్లాడేటప్పుడు కూడ వాటి గొంతుతో కాక తన గొంతుతో మాట్లాడాలి. ఉద్యమాల ప్రవర్తన పౌరహక్కుల కృషికీ, దాని విశ్వసనీయతకూ ఇబ్బందికరంగా ఉన్న చోట ఈ జాగ్రత్తలు మరీ ఎక్కువగా పాటించాలి. ఐక్య కార్యాచరణ చేపట్టేటప్పుడు ఈపరిమితిని దృష్టిలో పెట్టుకుని వ్యవహరించాలి.

(iv) ప్రజాస్వామ్య విలువల పరిభాషలో మాట్లాడే పౌరహక్కుల ఉద్యమం, రాజకీయ ఉద్యమాలూ ప్రజా పోరాటాలూ అప్రజాస్వామిక చర్యలకు పాల్పడితే విమర్శించాలి. ఆ పోరాటాల లక్ష్యంలోని న్యాయమైన ఆకాంక్షల గురించి మాట్లాడడం ఒక ముఖ్య కర్తవ్యంగా ఉన్న పౌరహక్కుల ఉద్యమం, ఆ పోరాటకారులు పాల్పడే అన్యాయాల గురించి మౌనంగా ఉండజాలదు. ఆ అన్యాయం హింసాత్మక రూపం తీసుకుంటే అది ఇతరుల జీవించే హక్కుకే భంగకరం అవుతుంది కాబట్టి మరీ తప్పనిసరిగా విమర్శించాలి.

(v) ఉద్యమించే హక్కునూ ఉద్యమ ఆకాంక్షలలోని న్యాయమైన అంశాలనూ సమర్థించడం, ఉద్యమకారుల సకల చర్యలనూ సమర్థించడం ఒకటి కాదు. ఉద్యమకారుల చర్యలన్నిటినీ 'ప్రజల చర్యలు', 'ప్రజల విముక్తికి అవసరమైన చర్యలు' అని సమర్థించడం సరయినది కాదు. వాళ్ల చర్యలకు నేరస్మృతి నుండి పూర్తి మినహాయింపు ఇవ్వాలని కోరడం (రాజకీయ ఖైదీలనందరినీ బేషరతుగా విడుదల చేయాలనడం) సరయిన వైఖరి కాదు.

(vi) తిండి ఉంటే చాలు వాక్ స్వాతంత్రం అక్కరలేదనీ వాక్ స్వాతంత్రం ఉంటే చాలు తిండి అక్కరలేదనీ హక్కులలో హెచ్చుతగ్గులు నిర్ధారించడానికి జరుగుతున్న కృత్రిమమైన చర్చను పౌరహక్కుల ఉద్యమం తిరస్కరించాలి, విమర్శించాలి. మనిషి నిండుగా ఎదగడానికి అన్ని హక్కులూ అవసరం అని గుర్తించాలి.

★ ★ ★